

TRHOVÉ KRÁMY NA NÁMESTÍ KOŠÍC
V NESKOROM STREDOVEKU
A RANOM NOVOVEKU

Drahošlav MAGDOŠKO

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Katedra histórie
Moyzesova 9
040 59 Košice
Slovak Republic
drahoslav.magdosko@upjs.sk
ORCID: 0000-0002-8883-5517
WoS Researcher ID: E-5760-2019

MAGDOŠKO, Drahošlav. Market Stalls on the Main Square of Košice in the Late Middle Ages and Early Modern Times. In Studia Historica Nitriensia, 2023, vol. 27, no 2, pp. 323-357, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2023.27.2.323-357.

The study deals with the former marketplace in the city of Košice (former Kingdom of Hungary, now Slovakia), which has completely disappeared. The author presents the state of knowledge, archival sources and archaeological research in the introductory part of the text. He then discusses the topography of the square and the role of the town hall there (no longer existing, too). Having analysed the written reports and compared Košice with foreign towns, especially Polish ones, the author subsequently identifies and locates, sometimes just tentatively, various stalls that stood on the market square between the end of the 14th and the beginning of the 17th century. A special chapter is aimed on the location of the butcher's stalls situated on the nearby street. Finally, a brief consideration is given to the share of income from the stalls in the town's budget, followed by a conclusion.

Kľúčové slová: stredoveké mestá; ranonovoveké mestá; mestské hospodárstvo; trhovisko; obchod; remeslá;

Keywords: Medieval Cities and Towns; Early Modern Cities and Towns; Urban Economy; Market Place; Trade; Crafts;

„... pri týchto dvoch budovách (starej radnici a kupeckej hale, pozn. autora) sú viaceré kupecké obchodíky alebo krámy, tiež rozmanité remeselnícke stánky, ako aj chlebné krámy...“ Vojenská správa *Relation* z roku 1604 takto stručne, no predsa ako prvý známy prameň, opísala trhovisko na námestí Košíc.¹ Miestny ruch predajcov

¹ * Štúdiá vznikla v rámci riešenia projektu APVV-16-0383 Komplexný pamäťový portál a historický atlas miest Slovenska (Bratislava a Košice).

a kupujúcich, taký príznačný pre stredoveké a ranonovoveké mesto, časom ustúpil využitiu daného priestoru na trávenie voľného času. Ruka v ruke s funkčnými zmenami postupne zmizli z centra Košíc niekdajšie rôznorodé stánky, namiesto ktorých vyrástli stavby slúžiace kultúre a odpočinku, lahodiace zároveň novému estetickému cíteniu. Z tunajšieho trhoviska, kedysi bytostného atribútu mestského spôsobu života, nepretrval do súčasnosti ani jediný objekt. A iba ojedinelými sú odborné práce o Košiciach, ktoré sa doteraz venovali príslušnej téme. V nasledujúcej štúdiu preto najprv predstavím stav prameňov a následne sa pokúsim o rekonštrukciu topografie námestia s predajnými miestami, zvanými zväčša ako krámy (obchodíky alebo stánky) a lavice, ktoré v minulosti tvorili súčasť každodennosti obyvateľstva Košíc. Neoddeliteľne k tomu patrí vysvetlenie terminológie pomenúvania daných objektov, ktorá sa časom, čo treba zdôrazniť, menila. A keďže k získaným informáciám prináležia tiež údaje o poplatkoch platených nájomcami krámov, tak v osobitnej stati identifikujem, aspoň na základnej úrovni, ich podiel na rozpočte mesta. Z chronologického hľadiska sa zameriam na neskorý stredovek, z ktorého pochádzajú najstaršie využiteľné písomné pramene, a to s čiastočným presahom do novoveku, pretože prvé konkrétnejšie súpisy krámov sú známe až z prelomu 16. a 17. storočia.

Treba podotknúť, že niekdajšie trhové objekty si slovenská historiografia dotiaľ všimla len sporadicky a sprievodne v rámci širších tém spätých s hospodárstvom, administratívou či topografiou jednotlivých miest.² Absentujú u nás práce, ktoré by si takúto problematiku zvolili za samostatný výskumný cieľ, uplatnením interdisciplinárneho, komparatívneho až syntetizujúceho prístupu. V dôsledku chýbajúcich sumarizácií sa slovenský čitateľ môže miestami dokonca stratiť v rôznorodých pojmoch a kategóriách stavieb. O to viac je teda užitočné porovnanie údajov z územia súčasného Slovenska so zisteniami zahraničnej historiografie, ktorá danej téme venovala predsa len väčšiu pozornosť. Prínosnými sú najmä nedávne práce maďarskej historičky Judit Benda, ktorá preskúmala údaje z niektorých stredovekých uhorských miest jednak k mäsiarskym krámom,³ jednak

---

„... bey den 2 Heussern als No. 478 (pôvodná stredoveká radnica, pozn. autora) und No. 479 (kupecká hala) etliche Kaufladen oder Cräme sein, als auch allerley Hanndtwercherständt, wie dan auch die Brödtläden...“ Prepis časti danej správy, o ktorý sa opieram vo svojej štúdiu, publikoval SUCHÝ, Michal. Významné pramene k problematike stavebného vývinu východoslovenských miest zo začiatku 17. storočia. In *Nové obzory*, 1974, roč. 16, s. 66. Novšie a ešte podrobnejšie skúmal datovanie i obsah správy DUCHOŇ, Jozef. Relation, analýza prameňa. In *Východoslovenský pravek*, 2013, č. 10, s. 291-331.

² K blízkemu Prešovu a Bardejovu napr. DOMENOVÁ, Marcela. K hospodáreniu mesta Prešov na základe daňovej-účtovnej knihy z rokov 1528 – 1537. In *Annales Presovienses*, 2011, roč. 11, č. 1, s. 25-59; FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In *Mesto a dejiny*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 6-27. K Bratislave nedávno ŠEDIVÁ, Zdenka – ŠEDIVÝ, Juraj. Historicko-pamiatková topografia Bratislavy I. Od 13. do 1. polovice 16. storočia. Bratislava, 2018, s. 49-50. Niektoré základné údaje o Košiciach, ktoré tu hlbšie skúmam i miestami korigujem, som uviedol v knihe MAGDOŠKO, Drahoslav. Samospráva mesta Košice v stredoveku. Košice, 2017, s. 174-178.

³ BENDA, Judit. Marhakereskedelem és mészárszékek a késő-középkori Budán, Pesten, Óbudán. In *Tanulmányok Budapest múltjából*, 2016, č. 41, s. 7-40.

k súkenníckym⁴ i vôbec obchodníckym krámom,⁵ pričom u tých posledných menovaných (tiež z dnešného Slovenska) sa pokúsila určiť typológiu zohľadňujúcu široký európsky kontext. Všeobecnejším legálnym aspektom konania trhov a jarmokov v stredovekom Uhorsku sa venovala Boglárka Weisz.⁶ S trhoviskami inak zvyčajne úzko súviseli radnice, ktorých vývoj i účel, a to aj hospodársky, najnovšie dôkladne skúmali Judit Majorossy⁷ a Juraj Šedivý.⁸ S ohľadom na terminológiu, topografiu, funkciu a vzhľad krámov v mestskom priestore sú pre nás neopomenuteľnými takisto výsledky výskumov mimo hraníc niekdajšieho Uhorského kráľovstva, napríklad tých nemeckých.⁹ Spomedzi susedných krajín je to, pravdaže, poľská historiografia, ktorá dlhodobo vyčnieva v poznávaní materiálnej kultúry a urbánnej topografie. Detailné rekonštrukcie stavebného vývoja námestí poľských miest¹⁰ poskytujú príklady a paralely podnetné aj pre skúmanie našich pomerov. To obzvlášť platí pre Košice, ktoré v minulosti udržiavali s poľskými mestami, najmä s Krakovom, frekventované obchodné styky. Nuž a potreba širších komparácií vystupuje v prípade Košíc do popredia ešte markantnejšie, pretože korpus tunajších prameňov, písomných aj archeologických, je pre zvolenú problematiku značne fragmentárny.

⁴ BENDA, Judit. Posztókereskedelem és posztósboltok a későközépkori Budán. In SZULOVSKY, János (ed.). A textilművesség évezredei a Karpát-medencében. Budapest, 2014, s. 27-42.

⁵ BENDA, Judit. Kis középkori kalmárbolt-típológia. In KÁDAS, István – WEISZ, Boglárka (eds.). Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, 2017, s. 511-549.

⁶ WEISZ, Boglárka. Markets and Staples in the Medieval Hungarian Kingdom. Budapest, 2020, 258 s.

⁷ MAJOROSSY, Judit. From the judge's house to the town's house. In PILS, Susanne Claudine – SCHEUTZ, Martin – SONNLECHNER, Christoph – SPEVAK, Stefan (eds.). Rathäuser als multifunktionale Räume der Repräsentation, der Parteiungen und des Geheimnisses. Innsbruck – Wien – Bozen, 2012, s. 155-208.

⁸ ŠEDIVÝ, Juraj. Mittelalterliche Rathäuser im mittleren Donaugebiet. Von Räumen der örtlichen Eliten zu Symbolen der städtischen Massen. In CZAJA, Roman – NOGA, Zdzisław – OPLL, Ferdinand – SCHEUTZ, Martin (eds.). Political Functions of Urban Spaces and Town Types through the Ages. Making Use of the Historic Towns Atlases in Europe. Cracow – Toruń – Vienna, 2019, s. 161-198.

⁹ Napríklad topografické spracovanie mesta Greifswald: IGEL, Karsten. Zwischen Bürgerhaus und Frauenhaus. Stadtgestalt, Grundbesitz und Sozialstruktur im spätmittelalterlichen Greifswald. In Köln – Weimar – Wien, 2010, s. 96n. Ku komunálnym zariadeniam a stavbám nemeckých miest popularizačne <https://www.mittelalter-lexikon.de/wiki/St%C3%A4dtische_Gemeinschaftsbauten> [cit. 2. 1. 2023].

¹⁰ Napríklad CZERNER, Rafał – LASOTA, Czesław. Średnowieczne murowane objekty handlowe na rynku wrocławskim. In PIEKALSKI, Jerzy – WACHOWSKI, Krzysztof (eds.). Średnowieczny Śląsk i Czechy : centrum średnowiecznego miasta, Wrocław a Europa środkowa. Wrocław, 2000, s. 331-347; DRYJA, Sławomir – GŁOWA, Wojciech – NIEWALDA, Waldemar – SŁAWIŃSKI, Stanisław. Sukiennice krakowskie – fazy budowy. In Krzysztofor. Zeszyty naukowe Muzeum historycznego miasta Krakowa, 2010, roč. 28, č. 1, s. 173-198; BLAISE, Jean-Yves – DUDEK, Iwona. The catalogue of architectural objects. Architectural transformations on the Market Square in Krakow. A systematic visual catalogue, AFM Publishing House / Oficyna Wydawnicza AFM, 2016.

Pramene

Košice, ktoré boli uhorským slobodným kráľovským mestom (základné výsady spreď roku 1249), zažili v neskorom stredoveku výrazný hospodársky rozvoj, umožnený najmä čulým zahraničným obchodom so susedným Poľskom a sprievodne tiež s ruskými kniežatstvami. Mesto predstavovalo pomyselnú bránu do Uhorska, cez ktorú sa exportoval a importoval tovar. V 15. storočí sa cez Košice vyvážala najmä meď (transportovaná z pobaltských prístavov ďalej do západnej Európy) a víno. Privážali sa rôzne látky, koreniny a remeselné výrobky. Miestne jarmoky síce nepatrili k tým úplne najvyhľadávanejším v stredovýchodnej Európe, no od roku 1347 Košice disponovali dôležitou výsadou z hľadiska diaľkového obchodu, a to právom skladu, od roku 1361 dokonca úplného (nem. *Sperrstapel*) pre cudzích a dočasne aj pre domácich obchodníkov.¹¹ Po dvoch storočiach obzvlášť priaznivých pre podnikanie Košičanov nastali koncom stredoveku zmeny v obchodných trasách i preferenciách, ktorým sa košickí kupci nedokázali plne prispôbiť. Pokles cezhraničného hospodárskeho významu Košíc následne prehĺbila politická nestabilita v Uhorsku po roku 1526 a osmanská expanzia, čo viedlo taktiež k úpadku významu skladového práva. V ranom novoveku dochádza k transformácii hospodárskej činnosti obyvateľstva Košíc. Popri tom sa v plánoch panovníka mimoriadne zvýšil vojenský význam tohto mesta, ktoré sa stalo kľúčovou protiosmanskou pevnosťou.¹²

Správy o komunálnych stavbách v Košiciach, ktoré v stredoveku a ranom novoveku slúžili hospodárskym aktivitám mestského obyvateľstva, nachádzame roztrúsené v niekoľkých kategóriách písomností. Keďže mesto vyberalo poplatky za prenájom príslušných objektov, zmienky o nich možno hľadať v mestských účtoch. Takéto písomnosti poznáme od roku 1431, no pre obdobie spreď 17. storočia sa zachovali iba v čiastkovom stave.¹³ Pritom trhové krámy boli zaznamenávané len každoročnými sumármi celkových príjmov a výdavkov mesta, evidovaných v osobitných registroch, z akých je známych sotva niekoľko využiteľných kusov (napr. za roky 1487, 1533, 1556 a 1612). Navyše niektoré z nich obsahujú početné nevyplnené položky. Výpovednú hodnotu týchto prameňov ďalej znižuje fakt, že evidovali iba financie, takže neobsiahli údaje o polohe spoplatňovaných objektov. Informačne obzvlášť cennou je však kniha košického obchodníckeho cechu z rokov 1446 až 1553, zmieňujúca časť krámov, zvaných „bohaté“,¹⁴ a napokon

¹¹ K stredovekému hospodárskemu vývoju Košíc FÜGEDI, Erik. Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts. In *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* II. Budapest, 1956, s. 183-213; HALAGA, R. Ondrej. Košice – Balt I. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom (1275 – 1526). Košice, 1975, 326 s.; WEISZ, Boglárka. Právne pozadie obchodného života Košíc. In HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (eds.). Košice v súradniciach európskych dejín. Košice, 2014, s. 110-126. K právu skladu v uhorských mestách SUCHÝ, Michal. Stredoveké právo núteného skladu. In *Historický časopis*, 1962, roč. 10, č. 2, s. 198-215; WEISZ, Markets and Staples, s. 51n.

¹² O zmenách v polovici 16. storočia komplexne GRANASZTÓI, György. A városi élet keretei a feudális kori Magyarországon. Kassa társadalma a 16. század derekán. Budapest, 2012, 415 s.

¹³ MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 164-167.

¹⁴ KEMÉNY, Lajos. A kassai kereskedők 1446. évi czéhszabályai. In *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 1898, č. 5, s. 31-34; KERÉKES, György. A kassai kereskedő-czéh (Bruderschaft) könyve.

najstaršie známe, síce iba ojedinele zachované, špeciálne registre poplatkov priamo za všetky krámy stojace na námestí za roky 1587 a 1608.¹⁵

Pre výskum topografie sú v prípade Košíc najvýpovednejšími súdne knihy, v ktorých sa jednak občasne spomenuli transakcie niektorých prestížnejších trhových krámov, jednak takéto objekty sa zmienili kvôli predajom iných nehnuteľností (zvyčajne domov), stojacich nablízku. Najstaršia košická mestská kniha pochádza z rokov 1393 až 1405 a po následnom hiáte poznáme ďalšie tunajšie súdne, pamätné i právne knihy od roku 1460. Takmer v úplnosti sa zachovali od 50. rokov 16. storočia. No presnejšia lokalizácia sporadicky spomínaných krámov podľa meštianskych domov by bola takmer nemožná bez paralelného využitia daňových registrov. Žiaľ, práve tento druh písomností utrpel v košickom archíve najväčšie straty. Prvé zachované daňové registre pochádzajú z poslednej štvrtiny 15. storočia, ale po dlhé obdobie až do 17. storočia je ich stav veľmi torzovitý.¹⁶ K tomu sa pridáva ďalší obmedzujúci faktor. Do konca 15. storočia totiž daňové registre v rámci každej zo štyroch vnútmestských štvrtí viac-menej dôsledne rozlišovali jednotlivé ulice, naproti čomu mladšie registre, zachované od polovice 16. storočia obsahujú mená daňovníkov za celé štvrte bez konkretizácie ulíc. To komplikuje úsilie o určenie presnej polohy jednotlivých domov v ranom novoveku.

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že úplná väčšina zmienok o košických trhových krámoch pochádza až z obdobia po polovici 15. storočia. Zopár ďalších správ od konca stredoveku možno nájsť tiež v iných písomnostiach, napríklad v listoch. Žiadne podrobné údaje neposkytujú listiny, takže prinajmenej v prípade Košíc uhorskí panovníci nepovažovali za potrebné regulovať topografiu miestneho trhoviska vlastnými usmerneniami či povoleniami, čo ponechávali na krajinské zvyklosti a autoritu mestskej rady. Typologicky jedinečnou a pre našu problematiku obzvlášť hodnotnou je zase vojenská správa *Relation* z roku 1604. Vznikla za dohľadu cisárskych komisárov, ktorí po obhliadke mesta písomne zreferovali panovníkovi vojenské a ubytovacie kapacity v Košiciach. Najdôslednejšiu pozornosť venovali hradbám a baštám, ale zaevidovali tiež meštianske domy i komunálne objekty.¹⁷

Spomínané hospodárske a s nimi súvisiace sociálne zmeny v Košiciach na prelome stredoveku a novoveku sa odzrkadlili, podľa všetkého, taktiež v účele trhových krámov a terminológii ich pomenovania. Kým v stredoveku boli tieto objekty, ako sa ešte bližšie predstaví, diferencované do viacerých kategórií podľa prevažujúceho predávaného tovaru, tak po polovici 16. storočia sa vytráca niekdajšia rôznorodosť ich názvov. Namiesto toho sa v mestských písomnostiach

---

In Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1903, č. 10, s. 342-352; TANDLICH, Tomáš. Cechová kniha obchodného cechu v Košiciach z rokov 1446 – 1553. In Slovenská archivistika, 1998, roč. 33, č. 2, s. 69-81.

¹⁵ Archív mesta Košice, fond Slobodné kráľovské (municipiálne) mesto Košice 1239 – 1922 (ďalej AMK), Col. Schwartzenbachiana, č. 3977 a 5246. Za upozornenie na tieto registre ďakujem Richardovi Papáčovi z Východoslovenského múzea v Košiciach.

¹⁶ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 229-254; MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 160-164, 181-186.

¹⁷ SUCHÝ, Významné pramene; DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa.

presadzuje uniformný pojem „krámy“, resp. stánky, obchody a pod., ktoré sa v písomnej praxi vzájomne odlišovali akurát svojou polohou na námestí. Zmena názvoslovia v ranom novoveku tak predstavuje ďalší faktor, ktorý sťažuje lokalizáciu stredovekých objektov na niekdajšom košickom trhovisku. Pritom až z pokročilého novoveku, konkrétne zo 40. až 80. rokov 18. storočia, pochádzajú prvé mapy či plány Košíc (vyhotovené primárne za vojenským účelom), ktoré poskytujú ako-tak presvedčivú predstavu o polohe budov na mestskom námestí. Pravda, tieto plány zaznamenali iba trvácnejšie stavby, takže na nich nenachádzame jednoduchšie a menej stále trhové krámy i lavice.¹⁸

Archívny výskum vykonaný za účelom tejto štúdie bol zameraný dôkladnejším spôsobom na dokumenty do obdobia okolo roku 1526. Kvôli potrebe ďalších upresnení i snahe o postrehnutie dlhšieho vývoja sa však ukázal byť nevyhnutný chronologický presah aspoň formou výberového prieskumu spomínaných mladších písomností (prevažne účtovných) do čias okolo vojenskej správy *Relation*. Budúci podrobný výskum ranonovovekých prameňov preto môže priniesť ďalšie upresnenia o topografii i funkčnosti košického trhoviska.

Napriek medzerovitosti písomných prameňov je ich výpovedná hodnota pre našu problematiku momentálne predsa podstatne väčšia než v prípade archeologických výskumov. Z pohľadu archeológie totiž námestie Košíc predstavuje pomerne málo prebádané územie.¹⁹ Dokonca aj výstavbu podzemných miestností Štátneho divadla v ústrednej časti niekdajšieho trhoviska, v samom strede námestia, ku ktorej došlo koncom 80. rokov 20. storočia, sprevádzala podľa všetkého len zbežná archeologická obhliadka,²⁰ po čom nenasledovalo vyhotovenie obsažnejšej dokumentácie. Túto nevyužitú príležitosť môžeme ľutovať o to viac, že vtedy bol nenávratne zlikvidovaný rozsiahly priestor pod súčasným parkom, ležiacim severne od Štátneho divadla po súsosie Immaculata. Nateraz teda archeológia poskytuje málo údajov k architektonickému vývoju košického trhoviska, pričom perspektívu ďalších zistení limitujú výrazné mladšie stavebné zásahy. Predsa je však pochopiteľné, že v budúcnosti sa práve zo strany archeológie dajú očakávať isté nové nálezy.

Námestie a radnica

Hlavné námestie bývalo kedysi multifunkčným „javiskom“ mesta.²¹ V stredoveku i ranom novoveku mali Košice iba jedno námestie, čiže z hospodárskeho hľadiska jeden najadekvátnejší priestor na konanie týždenných trhov a ďalších frekventovaných obchodných transakcií.²² Okrem ústredného trhoviska mestá zvykli využívať ďalšie vhodné priestranstvá, a to aj pred hradbami, kvôli predaju

¹⁸ Plány mesta z obdobia okolo polovice 18. storočia prezentuje OROSOVÁ, Martina - ŽAŽOVÁ, Henrieta. *Košická citadela*. Bratislava, 2011, s. 24-25, 60, 88-89, 114-115, 152.

¹⁹ Pozri sumarizáciu a vyhodnotenie doterajších zistení v RUSNÁK, Rastislav. *Košice v stredoveku*. Na podklade archeologických výskumov. Dizertačná práca. Nitra, 2009, 162 s.

²⁰ Predbežnú krátku správu poskytli ČAPLOVIČ, Dušan - MAČALA, Pavol. *Predstihový výskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach*. In AVANS 1989. Nitra, 1991, s. 30-31.

²¹ STARZYŃSKI, Marcin. *Main Market Square as a Stage in the Town Theatre. An Example of Medieval Kraków*. In *Mesto a dejiny*, 2012, roč. 1, č. 1-2, s. 48-56.

²² K trhom a jarmokom v stredovekom Uhorsku pozri WEISZ, *Markets and Staples*, s. 11-49.

špecializovaného tovaru (dobytká a pod.) i pre usporadúvanie občasnejších veľkých jarmokov.²³ V prípade Košíc je nateraz známa podobná správa až z konca 17. storočia, z diela „Uhorského Simplificissima“, podľa ktorého sa vtedy jarmoky aj trhy odohrávali na predmestí, striedavo pred jednou z dvoch aktuálne existujúcich mestských brán. Autor to dal do súvisu s dlhodobou vojenskou hrozbou, kvôli ktorej sa vraj Košice a iné blízke opevnené sídla obávali vpustiť medzi hradby väčší počet osôb.²⁴ V štruktúre košických mestských úradov sa od konca 17. storočia skutočne objavujú dvaja predmestskí trhoví richtári, pôsobiaci však popri dvoch vnútromestských,²⁵ z čoho sa dá usúdiť, že trhový ruch z tunajšieho námestia preda úplne nevymizol ani v nebezpečných časoch. O storočie neskôr Anton Svajcer na pláne obmurovaného jadra Košíc z roku 1780 označil celú hlavnú ulicu, čiže námestie, ako priestor trhoviska (pozri Obr. 2, písmeno E, *Magna Platea etiam pro Foro deserviens*).

Od vzniku mesta v 13. storočí malo košické námestie tvar ulice rozšírenej do podoby šošovky či vretena. Presnejšie povedané, takýto vypuklý tvar má námestie v južnej časti, kým v tej severnej sa postupne zužuje do čoraz rovnomernejšej ulice. Až do 19. storočia pretekal celým námestím Čermeľský potok, zjavne účelovo zakomponovaný do mestského urbanizmu. Podľa písomných správ z raného novoveku a ešte výpovednejšie podľa máp Košíc zo 17. až 19. storočia sa potok zhruba v severnej tretine námestia rozdvojoval, takže na južne ležiacich necelých dvoch tretinách námestia vytváral „ostrov“. Na tomto ostrove stáli od stredoveku ústredné stavby mestskej komunity. V severnej časti ostrova sa nachádzali profánne objekty (radnica a centrum trhoviska), v jeho južnej časti zase prevažne tie sakrálne (farský kostol, cintorín s karnerom, mestská škola).²⁶ Nedávny archeologický výskum pri Dóme sv. Alžbety však naznačil, že ostrov mohol byť sprvu podstatne menším. Zdá sa totiž, že Čermeľský potok pôvodne obkolesoval iba farský chrám s cintorínom, pričom k jeho novej regulácii a zároveň zväčšeniu ostrova došlo po polovici 14. storočia.²⁷ Núka sa vysvetlenie, že zmeny podnietila výstavba nového väčšieho farského kostola na rovnakom mieste, ktorej začiatok je datovaný do konca uvedeného storočia,²⁸ a možno aj prestavba severnejšie položeného trhoviska, kde v takom prípade potok prvotne tiekol stredom námestia. Nateraz ale ide o hypotézy, potrebné sú totiž ďalšie archeologické zistenia.

Podľa máp z 18. storočia predstavovala najdominantnejšiu stavbu severnej časti ostrova, kde sa nachádzalo centrum trhoviska, niekdajšia stredoveká

²³ ISENMANN, Eberhard. Die deutsche Stadt im Mittelalter 1150 – 1550. Köln – Weinmar – Wien, 2014, s. 127n.

²⁴ VLACHOVIČ, Jozef (ed.). Uhorský Simplificissimus. Bratislava, 1975, s. 123.

²⁵ OSTROLUCKÁ, Milena. Správa mestského hospodárstva v Košiciach v 16. a 17. storočí. In Mesto a dejiny, 2013, roč. 2, č. 1, s. 57.

²⁶ K topografii stredovekých Košíc pozri HALAGA, R. Ondrej. Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Košice, 1967, 134 s.; MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice.

²⁷ HENNING, Joachim – RUSNÁK, Rastislav. Nové dendrodáta z Košíc. In Ve službách archeologie, 2008, č. 1, s. 151-156.

²⁸ Najnovšia syntéza ku košickému Dómu: JUCKES, Tim. The Parish and Pilgrimage Church of St Elizabeth in Košice. Town, Court, and Architecture in Late Medieval Hungary. Turnhout, 2011, 292 s.

radnica. Vieme o nej veľmi málo, pretože v 80. rokoch 18. storočia bola zbúraná kvôli výstavbe mohutnejšej divadelno-kaviarenskej budovy, ktorá prekryla pôvodnú polohu radnice i časti priľahlých krámov. Koncom 19. storočia padla za obeť novému vkusu tiež táto stavba, keď na jej mieste vznikla nová divadelná budova, dnešné Štátneho divadlo.²⁹ Z porovnania máp a plánov z 18. až 20. storočia vyplýva, že novšie divadlo bolo oproti tomu predchádzajúcemu posunuté o čosi severnejšie, no základy ešte staršej radnice sa nachádzajú práve pod súčasnou budovou. Časť z nich na južnej strane interiéru aj najbližšieho exteriéru divadla odkryl zbežný archeologický prieskum.³⁰ Radnica predstavovala správne centrum mestskej obce, ale ako je známe z mnohých iných stredovekých a ranonovovekých miest, takýto objekt zvykol mať viac či menej aj hospodársky účel.³¹ Radnicu tu preto nemôžeme opomenúť.

V staršej fáze vývoja uhorských miest sa mestské rady obvykle stretávali v dome richtára alebo na inom vybranom mieste. K výstavbe špecializovaných budov, radníc, tu došlo až v neskorom stredoveku.³² V Košiciach sa radnica spomína prvýkrát v roku 1440, už ako funkčná.³³ Najstaršia mestská kniha z prelomu 14. a 15. storočia síce radnicu nezmieňuje, ale neuvádza ani žiadne iné miesto zasadnutí mestskej rady. Ak teda zoberieme do úvahy okolnosť, že od 20. rokov 15. storočia sa objavujú zmienky o radniciach v iných kráľovských mestách na severovýchode Uhorska,³⁴ medzi ktorými Košice zaujímali popredné miesto, tak je pravdepodobné, že tunajšia radnica vznikla nedávno predtým, na začiatku 15. storočia alebo ešte koncom 14. storočia. Takéto datovanie zároveň zohľadňuje vyššie spomínanú, síce nateraz na širšej ploche s istotou ešte predsa nepreukázanú, zmenenú reguláciu Čermeľského potoka a tým aj zväčšenie „ostrova“ na námestí v druhej polovici 14. storočia, čo následne mohlo stabilizovať priestor pre radnicu a centrum trhoviska.

Pri veľkom požiari Košíc roku 1556 vyhorela taktiež radnica,³⁵ čo bol najpravdepodobnejšie podnet, kvôli ktorému následne nedošlo k obnoveniu jej originálneho účelu. Nie je známe kedy presne, no onedlho po požiari mestská rada prispôsobila účelom novej radnice dva meštianske domy, stojace nablízku na východnej strane námestia, ktoré mesto zhruba v tom čase nadobudlo (dnešná Hlavná 59, tzv. Historická radnica).³⁶ Jediný konkrétnejší opis staršej radnice tak poskytuje vojenská správa *Relation* z roku 1604. Niekdajšiu radnicu pomenúva už iba ako *aufgebauetes Haus* v strede námestia. Na jej prízemí zmieňuje klenutú miestnosť prechádzajúcu skrze celú budovu (*durchgehendes Gewelb*), čiže vlastne

²⁹ NĚMEC, Zdeněk - DUCHOŇ, Jozef - RYBÁROVÁ, Kristína. Košice 1780 - 1918. Sečovce, 1994, s. 25-26, 41-42.

³⁰ ČAPLOVIČ - MAČALA, Predstihový výskum, s. 30.

³¹ ISENMANN, Die deutsche Stadt, s. 110-111.

³² Pozri pozn. č. 7 a 8.

³³ MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 97-98.

³⁴ MAJOROSSY, From the judge's house, s. 169.

³⁵ Pozri PAPÁČ, Richard. Požiare a podpaľačstvo v Košiciach v 16. storočí. In Mesto a dejiny, 2013, roč. 2, č. 2, s. 64-74.

³⁶ HABERLANDOVÁ, Helena. Leninova ul. č. 59. In Košice, blok 31. Pamiatkový prieskum. Textová časť. Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1987, s. 247.

prejazd, po stranách s dvomi menšími priestormi. Zopár rokov predtým sa tu vraj uchovávali palné zbrane a munícia, ktoré už boli v čase cisárskej inšpekcie vypratane. Vtedy sa tam uskladňoval stavebný materiál (šindle a tehly). Na poschodí sa nachádzali ďalšie miestnosti so zasklenými oknami a pecami. Jedna strana strechy bola od čias akéhosi požiaru stále v stave opravy, pričom cez ňu pretekalo. Vo viacerých miestnostiach mesto uskladňovalo obilie.³⁷

Na začiatku 17. storočia teda bývalá košická radnica plnila funkciu skladu rôzneho materiálu a nebola v najlepšom stave. *Relation* spomenul trhové krámy a lavice pri radnici (*dabey*), nie však priamo v nej. Opis dispozície prízemnia ale podporuje mienku, že to kedysi slúžilo hospodárskym, resp. obchodným účelom, hoci bližšie neznámym. Podobný pôdorys prízemnia s prejazdom a vedľajšími miestnosťami totiž poznáme z doteraz stojacich radníc v neďalekom Bardejove a Levoči, kde je doložené isté hospodárske využitie daných miestností.³⁸ Juraj Šedivý usudzuje, že radniciam v strede námestí miest na severovýchode Uhorska, teda na východe dnešného Slovenska, vôbec poväčšine predchádzali kupecké haly.³⁹ V prípade Bardejova dokonca poznáme konkrétnejšie písomné zmienky zo začiatku 16. storočia, podľa ktorých vtedy prebehla prestavba prízemnia radnice (asi skladových priestorov) na obchodné komory. Mimochodom, bardejovská mestská rada ponúkla vedenie týchto prác Košičanovi Šimonovi Langovi, no napokon sa ich ujal iný murársky majster.⁴⁰ Je preto celkom možné, že predpokladané hospodárske využitie prízemnia niekdajšej radnice v Košiciach (ako aj v iných mestách) prechádzalo počas 15. a 16. storočia vývojom, takže časom nezodpovedalo prvotnému účelu.

Budovu stredovekého sídla košickej mestskej rady nachádzame prvýkrát zakreslenú na mapách mesta s okolím z rokov 1742 a 1747 a následne aj na plánoch samotného mestského centra z rokov 1749 (Obr. 1, objekt č. 41, *Das alte Rathhaus*), 1754/55 a 1765/66.⁴¹ Podľa nich bývalá radnica bola obdĺžnikového tvaru, pričom nestála presne v osi námestia, ale mierne sa od nej odkláňala smerom na západ, kopírujúc pravé rameno Čermel'ského potoka. Na presnosť týchto plánov sa netreba spoliehať, takže iba nanajvýš zhruba možno vypočítať, že na nich zakreslená budova mala šírku 19 m a dĺžku 40 m. Pokiaľ boli tieto rozmery blízke skutočnosti, a pokiaľ predmetná budova nebola v novoveku dodatočne rozšírená, tak na stredoveké pomery by išlo o mohutnú stavbu, podstatne väčšiu než radnica v Bardejove a o čosi prekonávajúcu aj radnicu v Levoči. Hneď nasledujúce dva plány intravilánu Košíc z roku 1780 ale umiestňujú niekdajšiu radnicu presne do osi námestia (u Antona Svajcera tesne pred zbúraním v novej funkcii

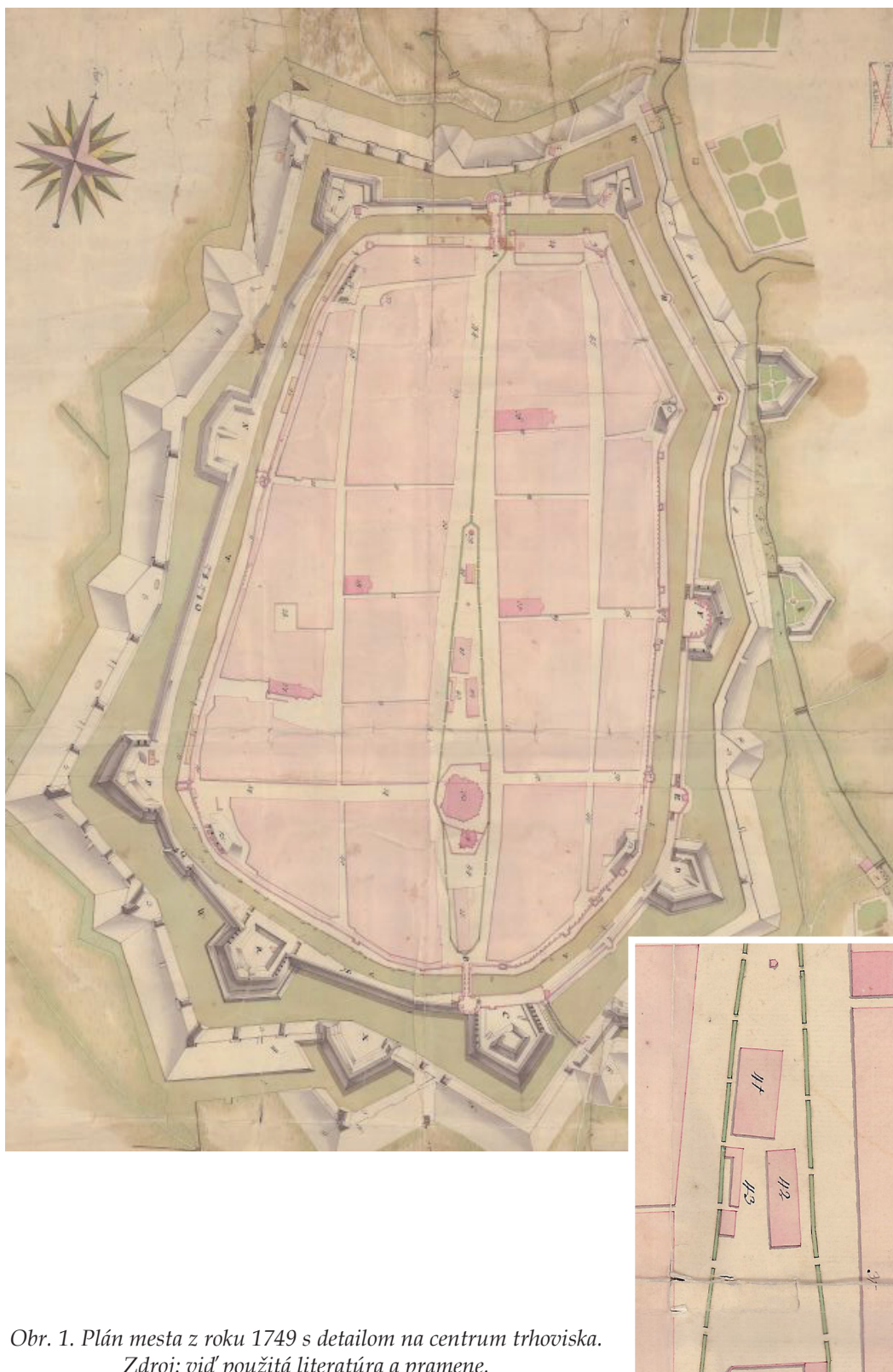
³⁷ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66. Požiar, ktorý sa tu spomína v súvislosti so strechou, mohol byť aj mladšieho dáta než ten z roku 1556. Napríklad prevažná časť východnej polovice mesta vyhorela dokonca krátko pred cisárskou inšpekciou, teda roku 1602 alebo začiatkom roka 1603. Pozri SUCHÝ, Významné pramene, s. 48; DUCHOŇ, *Relation*, analýza prameňa, s. 311-312.

³⁸ GUTEK, František - JIROUŠEK, Alexander. *Radnica v Bardejove*. Košice, 2011, s. 36-39; ROČKÁROVÁ, Zita (ed.). *Národné kultúrne pamiatky na Slovensku*. Diel 3. Levoča. Bratislava, 2016, s. 96n.

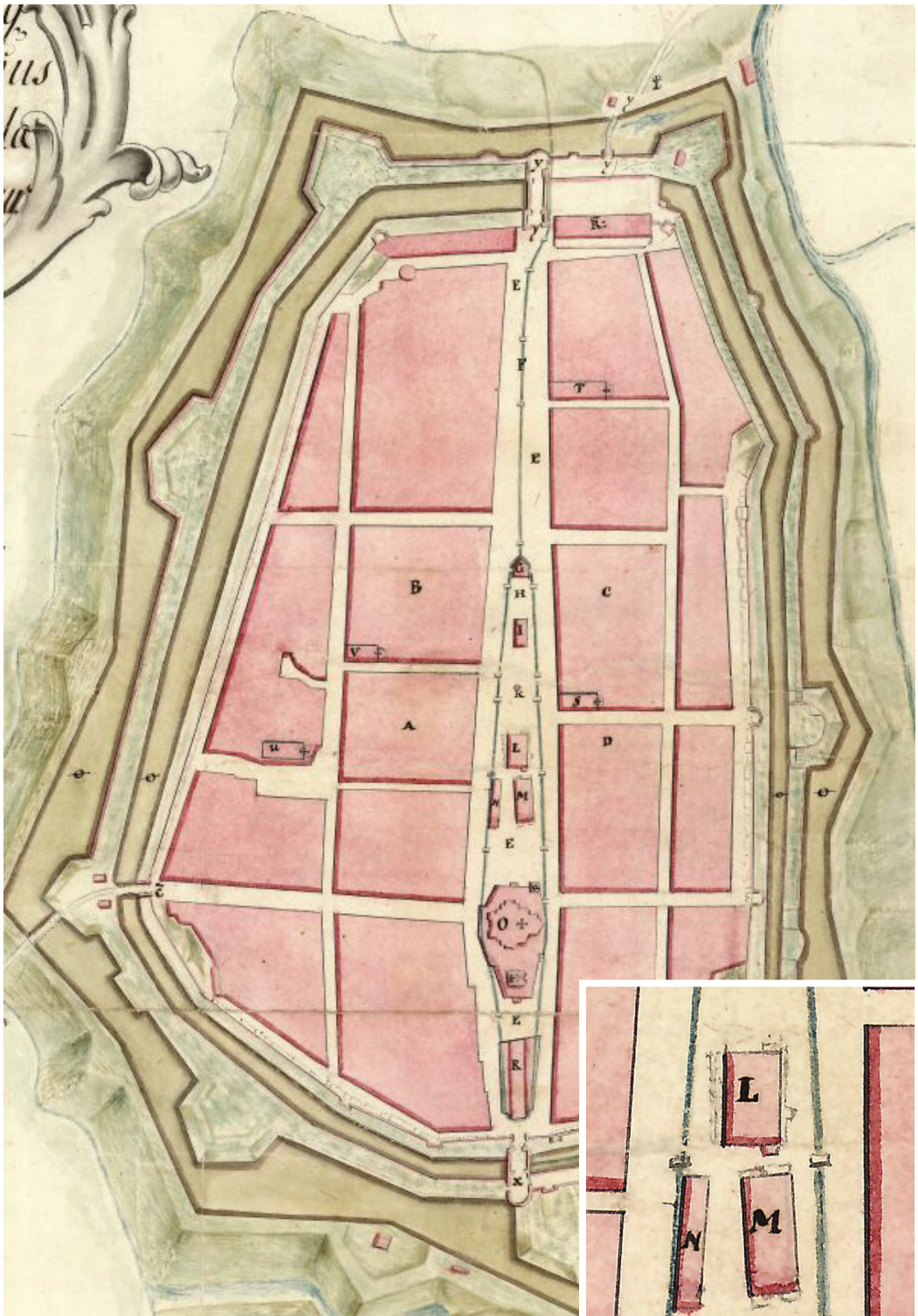
³⁹ ŠEDIVÝ, *Mittelalterliche Rathäuser im mittleren Donaugebiet*, s. 183n.

⁴⁰ MAJOROSSY, *From the judge's house*, s. 183.

⁴¹ Pozri pozn. č. 18.

Obr. 1. Plán mesta z roku 1749 s detailom na centrum trhoviska.
Zdroj: vid' použitá literatúra a pramene.

Obr. 2. Plán mesta od Antona Svajcera z roku 1780
s detailom na centrum trhoviska.
Zdroj: vid' použitá literatúra a pramene.

ako *Domus Caffearia*, čiže kaviareň, písmeno L), čo prehlbuje pochybnosti o miere hodnovernosti týchto starších mapových zdrojov.

Historička Judit Majorossy uviedla, že v Košiciach a iných mestách na severovýchode Uhorska sa mestské víno neuskladňovalo ani nepredávalo na radnici, ale v špecializovanej budove mestskej vinárne, resp. pivnice, ktorá stála niekde nablízku medzi meštianskymi domami.⁴² Takýto úsudok možno teraz potvrdiť aj konkrétnou lokalizáciou. Košický daňový register z 20. rokov 16. storočia totiž zaznamenal vináreň mestskej rady (*domus dominorum tabernaria*) ako piaty dom II. mestskej štvrte, čiže na západnej strane námestia nad súčasnou Uršulínskou ulicou, povyše pôvodnej košickej radnice.⁴³ Ide o polohu na časti dnešnej rozmernej budovy na Hlavnej 68. *Relation* z roku 1604 evidoval na príslušnej parcele kráľovskú Spišskú komoru (založenú roku 1567),⁴⁴ ktorej teda mestská obec prepustila svoj niekdajší dôležitý hospodársky objekt. Mesto si to zjavne mohlo dovoliť iba kvôli okolnosti, že na skladovanie a predaj svojho vína i piva začalo (asi po požiari z roku 1556) využívať iné priestory, ktoré sa zároveň stali sídlom novej radnice (dnešná Hlavná 59). Správa *Relation* uvádza úschovu i výčap uvedených nápojov práve v aktuálnom sídle mestskej rady.⁴⁵

Trhovisko okolo radnice

Stredoveké Košice boli obchodným a remeselníckym mestom, no keďže nevytvorili akousi špecificky vlastnú produkciu, typológia a počet komunálnych stavieb, slúžiacich podnikaniu tunajších obyvateľov, zodpovedali štandardom iných podobných miest v strednej Európe.

Ako prvá sa v košických písomnostiach spomína kategória trhových objektov, ktorej dosiaľ nebola venovaná bližšia výskumná pozornosť. Jedna listina z roku 1388⁴⁶ a následne niekoľko zápisov najstaršej súdnej knihy z prelomu 14. a 15. storočia⁴⁷ totiž zmieňujú komory, v ktorých obchodníci skladovali a predávali súkno (*camera pannorum*). Vzhľadom na cenný obsah mali vtedy príslušné objekty, možno aj ďalšie, osobitných strážcov (*camerarum custos, camerhuter*).⁴⁸ V poľskom Krakove, s ktorým Košice udržiavali úzke obchodné kontakty, takéto krámy sprvu tvorili zastrešený drevený dvojrad s prostrednou uličkou. Koncom 14. storočia boli prestavané do podoby veľkolepej murovanej haly, dnes známej ako *Sukiennice*. Pramene ju zvyčajne zmieňujú pod pojmom súkennícke či obchodnícke krámy (*camerae pannorum, pannithecae, Kaufkammer*), popri čom sa pre danú budovu len časom, aj to sporadicky, začal uplatňovať osobitný názov *mercatorium* alebo *Kaufhaus*.⁴⁹ Tiež v nemeckých krajinách boli takéto osobitné kupecké haly

⁴² MAJOROSSY, From the judge's house, s. 181.

⁴³ AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 22, s. 10.

⁴⁴ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66; DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa, s. 292, 328.

⁴⁵ SUCHÝ, Významné pramene, s. 65.

⁴⁶ HALAGA, Košice – Balt I., s. 247.

⁴⁷ HALAGA, R. Ondrej. Acta iudiciaria civitatis Cassoviensis 1393 – 1405. Das älteste Kaschauer Stadtbuch. München, 1994, č. 1395, 5838.

⁴⁸ HALAGA, Acta iudiciaria, č. 1546, 5782.

⁴⁹ BLAISE – DUDEK, The catalogue of architectural objects, s. 68n; DRYJA et al., Sukiennice krakowskie, s. 179n.

(*Kaufhaus-y*) určené primárne na obchod so súknom a ďalším rozmerným tovarom, obzvlášť v súvislosti s právom skladu príslušných miest.⁵⁰

Podobnosti s uvedenou terminológiou možno postrehnúť tiež v prípade Košíc. Štatúty košických postrihovačov (*Gewandschneider*) z roku 1461, čiže obchodníkov so súknom, spomínajú ich krámy práve ako *Kaufkameran*.⁵¹ Mesto vtedy vyhovelom majstrom príslušného cechu v ich zámere po obmedzení predaja súkna v malom množstve, čo sa povoľovalo iba v ich krámoch. Zostroval sa tým zmysel celokrajinského zákonného článku ešte z roku 1405, určený všetkým uhorským mestám, ktorý zakazoval menšie transakcie súkna zahraničným kupcom. Následný spor medzi ambicióznymi postrihovačmi a nespokojnými krajčírmi v Košiciach napokon musela riešiť mestská rada, ktorá ustúpila požiadavkám krajčirov.⁵² V košických súdnych knihách sa nato ojedinele možno stretnúť aj výslovne s názvom krámov pre predaj súkna, *Gewand kammer*.⁵³ Register mestských príjmov a výdavkov z roku 1487 zaevidoval jednak obchodnícke krámy, čiže tie pre predaj súkna (*Kauffkammern*), jednak postrihovačskú dielňu, teda sústredenú lavicu, na ktorých sa pred predajom upravovalo súkno (*Schergadem*).⁵⁴ O krámoch následne absentujú správy, kým dielňa sa spomenula ešte v registri mestských financií za rok 1556, síce bez zaznamenania mestského príjmu.⁵⁵ Potom sa vytrácajú zmienky aj o nej.

Vymiznutie správ o špecializovaných súkennických krámoch a dielni v polovici 16. storočia sotva možno zdôvodniť iba ich prípadným zničením počas veľkého požiaru mesta v roku 1556 (o čom ešte bude reč), po ktorom predsa mohli byť obnovené. Zásadnejšiu úlohu skôr zohrali hospodárske zmeny v Košiciach okolo polovice 16. storočia. Podľa zistení Györgya Granasztóia tu vtedy došlo k rozrušeniu dovtedy takmer výlučného finálneho spracovania a predaja súkna v rézii postrihovačov, namiesto ktorých sa aktuálnych príležitostí obchodu so súknom ujali členovia krajčírskoho cechu. Ich remeselné a obchodné aktivity už boli pestrejšie než v stredoveku.⁵⁶ Je preto celkom pravdepodobné, že po takýchto zmenách Košičania nepovažovali za zmysluplné označovať isté krámy iba ako súkennícke.

Na rozdiel od košických súkennických krámov, čiže tých obchodníckych v užšom zmysle, máme o čosi viac údajov k tzv. bohatým krámom, ktoré si všimla aj doterajšia historiografia. V Košiciach sú prvýkrát doložené štatútmi bratstva

⁵⁰ ISENMANN, Die deutsche Stadt, s. 111-112. Pozri tiež <<https://www.mittelalter-lexikon.de/wiki/Kaufhaus>> [cit. 2. 1. 2023].

⁵¹ Štatúty zaznamenala mestská pamätná kniha AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 6v. Prepis: KEMÉNY, Lajos. A kassai posztókereskedők 1461. évbéli szabályzata. In Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1903, roč. 10, s. 428.

⁵² HALAGA, Košice – Balt I., s. 251-253.

⁵³ AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 94v (r. 1476).

⁵⁴ KEMÉNY, Lajos. Kassa város régi számadáskönyvei 1431 – 1533. Kassa, 1892, s. 57; AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 2. Dielne Schergadem, resp. Schergaden tvorili tradičnú súčasť komplexu súkennických krámov. Pozri napr. <<https://www.dwds.de/wb/dwb/schergaden>> [cit. 2. 1. 2023].

⁵⁵ AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 11, fol. 21.

⁵⁶ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 161-165.

či cechu obchodníkov z roku 1446 (*Cromen*).⁵⁷ Najmä následné súdne knihy obsahujú viaceré zmienky o týchto stánkoch nazývaných ako *Crom*, *Reichcrom* a *Steincrom*. Obchodnícky cech bol v princípe spoločenstvom užívateľov príslušných murovaných „bohatých“ krámov.⁵⁸ V poradí druhé štatúty z roku 1475 pomenúvajú daný cech ako „bratstvo kamenných stánkov“ (*brudirschaft der steyncrome*).⁵⁹ Zo zápisov cechovej knihy, vedenej medzi rokmi 1446 až 1553, je zrejme, že krámy boli spoločne zastrešené, čím tvorili samostatnú budovu, občasne zvanú takisto *Krom*, ktorú spravoval cech.⁶⁰ Historička Judit Benda uvádza, že pomenovanie „bohaté krámy“ vzniklo v európskych mestách skomolením prvotného názvu „rad krámov“ (*kramreihe*), no v konečnom dôsledku reflektovalo skutočnosť, že predmetné stánky slúžili práve bohatším obchodníkom.⁶¹

Takisto v prípade bohatých krámov je prínosné porovnanie Košíc s poľskými mestami, predovšetkým s Krakovom. Na krakovskom námestí boli koncom 14. storočia zbúrané isté staršie krámy, lemujúce dovedy jednu stranu *Sukiennice*, namiesto ktorých vznikli nové, murované. Tie tvorili zastrešený dvojrad, v strede s kolmým priechodom, čiže celkovo s dvomi uličkami v tvare kríža. Časom sa spomínajú ako *reychen Cramen* a *instatae opulentae*. Predával sa v nich rôznorodý luxusný tovar, od korenia cez šperky po drahé textilie. Organizované spoločenstvo ich vlastníkov sa doformovalo okolo roku 1441.⁶² Možno teda usúdiť, že obdobní košickí obchodníci sa takisto chceli vyčleniť v rámci svojej mestskej komunity, keď sa inšpirovali poľskými, najmä krakovskými kolegami, a to jednak prevádzkou osobitných krámov, jednak ustanovením samostatného cechu. Kým pritom k iným krámom v stredovekých Košiciach poznáme len zopár zmienok, tak bohaté krámy sa viackrát spomínajú v súdnych knihách, predovšetkým ako predmet dedičstva alebo kúpy. Ich prestíž v tomto meste na konci stredoveku jednoznačne dominovala. Kniha košického cechu bohatých obchodníkov (súvislejšie záznamy len z rokov 1495 až 1536) evidovala spoločné výdavky vlastníkov krámov na údržbu celej budovy. Tá bol zastrešená (zmienená výmena šindľov) so štyrmi bránami a strážcami.⁶³ Niektoré zápisy v súdnych knihách o transakciách krámov uvádzajú ich polohu vo vnútri haly,⁶⁴ keď pre konkretizáciu miesta slúžili ako orientačné objekty susedné krámy i brány. Pôdorysne sa teda košický *Krom* podobal na stavbu krakovských „kramów bogatych“ s dvomi uličkami v tvare kríža a uzamykateľnými bránami, hoci bol nepochybne menší. V prípade Košíc Judit Benda predpokladá existenciu prinajmenej 24 vnútorných komôr/

⁵⁷ KEMÉNY, Lajos. A kassai kereskedők 1446. évi czéhszabályai. In *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 1898, roč. 5, s. 31.

⁵⁸ Pozri pozn. č. 14. Taktiež SLEZÁKOVÁ, Miroslava. Obchodné aktivity košických mešťanov ako špecifický prejav komunikácie s okolitým svetom. In LUKAČKA, Ján – ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto ako miesto stretnutia a komunikácie*. Bratislava, 2010, s. 177-185.

⁵⁹ KEMÉNY, Lajos. A kassai kereskedők első czéhszabályzata 1475-ből. In *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 1897, roč. 4, s. 190.

⁶⁰ KEMÉNY, A kassai kereskedők 1446. évi czéhszabályai, s. 34; BENDA, Kis középkori kalmárbolt-tipológia, s. 533-534.

⁶¹ BENDA, Kis középkori kalmárbolt-tipológia, s. 533.

⁶² BLAISE – DUDEK, *The catalogue of architectural objects*, s. 159-166.

⁶³ KEMÉNY, A kassai kereskedők 1446. évi czéhszabályai, s. 34.

⁶⁴ Napr. BENDA, Kis középkori kalmárbolt-tipológia, s. 534.

krámov (6-6-6-6), alebo až 32. Ročne mali 12 až 20 prenajímateľov, spomedzi ktorých niektorí prevádzkovali viac než jeden krám. Budova slúžila taktiež slávnostiam obchodníckeho cechu.⁶⁵

Koncom 15. storočia sa v Košiciach stále rozlišovalo medzi oboma kategóriami lukratívnejších krámov. Vypovedá o tom napríklad dohoda istých majetných mešťanov ohľadom dedičstva z roku 1485, ktorá zmieňuje *steinkrom* aj *kauffkammern*.⁶⁶ Registre mestských príjmov za roky 1533 a 1556 už však neevidovali bohaté ani súkennícke krámy. Roku 1536 obchodnícky cech zanikol, čo bolo zapríčinené núteným odchodom čelnej časti nemeckej politicko-hospodárskej elity mesta po jeho ovládnutí kráľom Jánom Zápoľským.⁶⁷ Po návrate týchto rodín do mesta došlo v roku 1553 k pokusu o obnovenie cechu, o čom napovedá zopár nových zápisov v cechovej knihe, no bez úspechu. Absencia ďalších zmienok o krámoch pomenúvaných ako bohaté je teda pochopiteľná, keďže súvisí so zánikom príslušného cechu, čiže opäť so zmenenými sociálno-hospodárskymi pomermi. Samotné krámy ale zaiste pretrvali, pričom následne mohli byť prenajímané mestskou radou ďalším obchodníkom žijúcim v Košiciach. Naznačovala by to aj jedna dobová zmienka. Po obrovskom požiari mesta z apríla 1556, najväčšom známom zo stredoveku a raného novoveku, ktorému padla za obeť väčšina domov i komunálnych a cirkevných budov, sťažovala sa totiž košická mestská rada panovníkovi, že zhoreli takisto strechy obchodníckych krámov (*tecta tabernarum mercatoriarum quoque conflagrassent*), čo akýsi civili i príslušníci miestnej kráľovskej vojenskej posádky zneužili na ukradnutie tam skladovaného tovaru.⁶⁸ Použitý pojem „obchodnícke krámy“ mohol mať pri tejto príležitosti všeobecnejší význam, ale povšimnutiahodnou je zmienka o vyhorení striech, čo azda nepriamo napovedá o krámoch s murovanými stenami. Práve bohaté krámy boli v stredovekých Košiciach nazývané ako „kamenné“, takže je celkom možné, že predmetný listestskej rady poukazoval na vykradnutie týchto komôr, a to v čase, keď niekdajší obchodnícky cech už neexistoval.

Kde teda stáli súkennícke a bohaté krámy v stredovekých Košiciach? Keďže tunajší *Krom* je v literatúre známy, zopár historikov sa už pokúsilo o lokalizáciu aspoň tejto budovy. Na mape v knihe Györgya Granasztóia je košický *Krom*, resp. *Crom* znázornený ako rozľahlá stavba stojaca na mieste súčasného Štátneho divadla,⁶⁹ čím autor asi dával tento objekt do súvisu s niekdajšou radnicou. Avšak tú, či jej prízemie, sotva môžeme stotožniť s bohatými krámami, ktoré boli samostatným zastrešeným objektom. Nedávno Judit Benda pracovala s mapou Košíc od Antona Svajcera z roku 1780. Všimla si úzku budovu stojacu pri radnici, no usúdila, že stredoveký *Krom* musel byť mohutnejším. Preto vyslovila predpoklad, že tento objekt stál na začiatku námestia, hneď pri Dolnej bráne, keď v 18. storočí už slúžil ako vojenské kasárne.⁷⁰ Ani tento výklad ale nie je presvedčivý. Budova Dolných kasární bola totiž postavená až na začiatku 18. storočia, špeciálne pre

⁶⁵ BENDA, Kis középkori kalmárbolt-tipológia, s. 534.

⁶⁶ AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 132r.

⁶⁷ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 58-67.

⁶⁸ PAPÁČ, Požiare a podpaľačstvo, s. 65-68; AMK, Col. Schwartzenbachiana, č. 1808.

⁶⁹ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 180.

⁷⁰ BENDA, Kis középkori kalmárbolt-tipológia, s. 534-536.

potreby armády.⁷¹ Oba uvedené predpoklady azda mohla ovplyvniť mienka, podľa ktorej by *Krom* v Košiciach predstavoval akúsi ústrednú kupeckú halu, poskytujúcu priestor pre uloženie a predaj tovaru podliehajúcemu skladovému právu mesta. Ako však bolo uvedené, bohaté krámy slúžili iba cechu domácich, košických obchodníkov. Pritom *kramy bogate* v Krakove i Vroclave tvorili rozmermi menší objekt v porovnaní s povedľa stojacou súkenníckou halou. Ani košické bohaté krámy teda nemuseli byť mimoriadne veľkou stavbou. Povšimnutiahodným pritom je, že štatúty košického cechu obchodníkov z roku 1475 obmedzovali cudzích kupcov pri predaji v Košiciach aj tým spôsobom, že tí mohli mimo jarmok ponúknuť svoj tovar iba v príbytkoch, v ktorých sa ubytovali počas svojho pobytu v meste.⁷² To naznačuje, že koncom stredoveku v Košiciach nestála budova určená špeciálne na transakcie cudzích diaľkových obchodníkov.⁷³ Takýto stav, garantovaný mestskou radou, zjavne napomáhal koncentrácii príležitostí zahraničného obchodu do rúk košických kupcov. Samozrejme, dá sa predpokladať, že v tomto aj prípadných iných aspektoch sa mestské normy a využitie trhoviska na konci stredoveku mohli predsa len líšiť od predchádzajúcich pomerov.

Kvôli úplnosti treba spomenúť tiež názor Štefana Eliáša, ktorý v popularizačnom prehľade dejín stredovekých Košíc uviedol, že kupecká hala stála na nároží Hnilnej ulice s námestím (súčasná Alžbetina ulica 2).⁷⁴ Takéto tvrdenie ale autor nepodoprel žiadnym argumentom, pričom preň chýba opora v prameňoch.

Podstatným je, že *Relation* z roku 1604 zaznamenal na košickom námestí pri niekdajšej stredovekej radnici nízku murovanú kupeckú halu, resp. tržnicu (*ain niedergemaurtes Kaufhaus*).⁷⁵ Treba podotknúť, že termín *Kaufhaus* bol vtedy uplatnený ojedinele, a to z externého prostredia cisárskych komisárov, kým v novovekých mestských písomnostiach sa nepoužíval. Podľa mojej mienky je preto dôležitým fakt, že stredoveké bohaté krámy sa v Košiciach nazývali tiež ako „kamenné krámy“, čo predstavovalo, zdá sa, miestne špecifikum. Vypovedá o skutočnosti, že ostatné krámy tu museli byť ešte aj koncom stredoveku prevažne drevené. Naproti tomu vo veľkých poľských mestách, napríklad v Krakove, boli už koncom 14. storočia vymurované nielen bohaté krámy, ale aj obrovská súkennícka hala, preto pojem „kamenný“ bol v tamojšej písomnej praxi zbytočný, bez náležitého rozlišovacieho významu. A keďže v Košiciach 16. storočia sotva došlo k rozsiahlym stavebným prácam na námestí, tunajšiu murovanú „kupeckú halu“, spomínanú k roku 1604, môžeme stotožniť najskôr so stredovekým *Kromom*. Išlo o trvácnu budovu, takže najpravdepodobnejšie práve tú zaznamenali tiež mapy Košíc z 18. storočia ako stojacu v strednej časti námestia juhovýchodne od radnice. Podľa mierky mapy z roku 1749 mohla mať príslušná obdĺžniková stavba rozmery 13 m x 44 m, čo postačovalo niekdajšiemu dvojradu krámov s prostrednou uličkou. Poznámka na tejto mape pomenúva predmetnú budovu

⁷¹ DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. *Vojenské dejiny Slovenska (1711 – 1914)*. Zväzok 3. Bratislava, 1996, s. 25.

⁷² HALAGA, Košice – Balt I., s. 252.

⁷³ Za takúto interpretáciu uvedeného štatútu ďakujem historičke Boglárke Weisz z Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet.

⁷⁴ ELIÁŠ, Štefan et al. *Dejiny Košíc v dátach*. 1 diel. Pravek a stredovek. Košice, 2007, s. 59-60.

⁷⁵ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66; DUCHOŇ, *Relation*, analýza prameňa, s. 292, 330.

lakonicky ako „dom patriaci mestu“ (na mape č. 42, *Der Stadt gehöriges Haus*), keď uvádza akurát to, že v jednej z tamojších komôr sa uschovávalo niekoľko kanónov. V tom čase tu teda boli tiež rozmerné miestnosti. Na mape Antona Svajcera z roku 1780 je daná budova pomenovaná ako *Propileum* (písmeno M). Koncom 18. storočia došlo k zbúraniu tejto „kupeckej haly“, spoločne s bývalou radnicou, keďže až sem siahalo nové mestské divadlo s kaviarňou. Žiaľ, ide o priestor bez doterajšieho archeologického výskumu, prekrytý v súčasnosti parkom s rozmernou fontánou južne od Štátneho divadla.⁷⁶

Z uvedeného vyplýva, že súkennícke krámy by sme mali hľadať v stredovekých Košiciach vedľa tých bohatých, čiže západne od nich a južne od radnice. Takúto lokalizáciu skutočne potvrdzuje jediný známy konkrétnejší zápis v mestskej pamätnej knihe z roku 1479, ktorý spomína naproti nim stojaci meštiansky dom (*gegen den kaufkamern uber*).⁷⁷ Daný dom sa nachádzal na západnej strane námestia, kde bol piatym z jedenástich domov v rade medzi uličkou *Am Steg* (dnešná Zámočnícka ulica) a uličkou s mäsiarskymi krámami (dnešná Uršulínska ulica).⁷⁸ Stál teda tesne pod južnou stranou stredovekej radnice. O štyri parcely severnejšie ležiaci dom bol v roku 1471 lokalizovaný ako stojaci oproti radnici (*gegen dem Rathawsz uber*).⁷⁹ Z rozlišovania oboch komunálnych stavieb sa dá usúdiť, že „obchodnícke“ alias súkennícke krámy netvorili prízemie radnice, ale predstavovali samostatný objekt ležiaci južne od nej, povedľa bohatých krámov. Takúto lokalizáciu podporuje aj paralela s veľkými sliezskymi a malopoľskými mestami, resp. s Krakovom, kde súkennícke komory boli osobitnou budovou, stojacou povedľa radnice. Na rozdiel od nich ale tie košické (pravdepodobne takisto spoločne zastrešené), zaiste aj s príhľou postrihovačskou dielňou, podľa všetkého ostávali až do svojho zániku prevažne drevenými. Nateraz sa dá vysloviť iba predpoklad, že dané krámy, resp. nimi tvorenú halu mohol zničiť veľký požiar Košíc z roku 1556, po čom už nedošlo k obnoveniu ich predchádzajúceho špecializovaného účelu. Je však celkom pochopiteľné, že na ich (lukratívnom) mieste akiste vznikli iné krámy, zodpovedajúce hospodárskemu životu mesta v ranom novoveku. Snáď raz archeologický výskum overí takýto úsudok. Na časti lokality, kde kedysi pravdepodobne stáli súkennícke krámy, zaznamenala mapa mesta z roku 1749 akési stánky (č. 43, *Hütten*), vytvárajúce podobu obráteného písmena L, kým mladšia mapa z roku 1780 tam znázornila obdĺžnikový rad krámov, pravdepodobne gombikárov (*Officina Nodullariorum*, písmeno N).

Okrem doteraz spomínaných dvoch kategórií prestížnejších krámov stáli v okolí týchto väčších objektov s radnicou ďalšie stánky i lavice, slúžiace menším predajcom. Registre mestských príjmov z rokov 1487 a 1533 evidujú „hokynárov“ (drobný predaj) a predaj rýb (*Hockynne fyschgeldt*, neskôr *Hoken und fiszgeldt*).⁸⁰

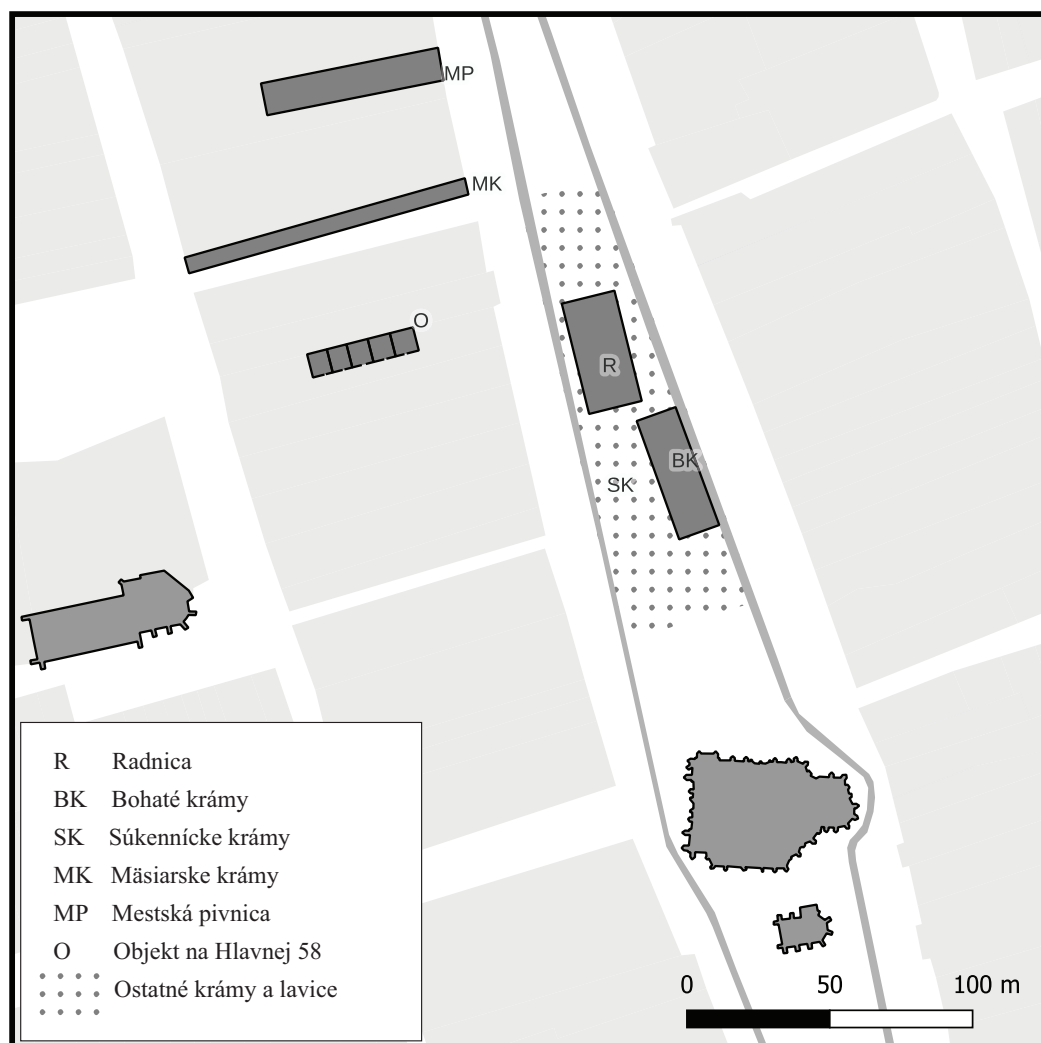
⁷⁶ Staré zábery na park poskytuje NĚMEC – DUCHOŇ – RYBÁROVÁ, Košice 1780 – 1918, s. 43–45.

⁷⁷ AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 104r.

⁷⁸ Porovnaj s daňovými registrami: AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 2 (*Domus Oetwoesch Marthon*), 3, 8 a 10 (z rokov 1478 až 1487).

⁷⁹ AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 65v. Porovnaj AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 2 (*Her Michel Sw[arz]*). Uvedený mešťan onedlho kúpil ďalší susedný dom: AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 3, 8 a 10.

⁸⁰ KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 56, 101.

Obr. 3. Rekonštrukcia centra trhoviska na konci stredoveku.
 Autori: Adam Górka (grafika), Drahošlav Magdoško (podklady).

V oboch rokoch sa ďalej spomínajú „chudobné krámiky“ (*Armenkrenleyn*, neskôr *Armen kremleyn*), ktoré boli, súdiac podľa názvu, zjavne náprotivkom „bohatých krámov“.⁸¹ Ondrej R. Halaga kedysi predpokladal, že „chudobné krámiky“ slúžili maloobchodníkom (kramárom), tvoriacim akýsi osobitný cech, no ako neskôr upozornila Miroslava Slezáková, príslušný pojem v skutočnosti zahŕňal remeselníkov.⁸² Ich užívateľmi teda boli rôznorodí predajcovia zo strednej meštianskej vrstvy. Čitateľa už zrejme neprekvapí fakt, že stánky pre takýchto „malých predajcov“ sú doložené tiež v poľskom Krakove (ale aj v iných mestách s nemeckým obyvateľstvom), kde sa nachádzali v samostatnej hale zvanej *Smatruz* (*Schmetterhaus*), a to niekde na druhej strane budovy *Sukiennice* než bohaté krámy.

⁸¹ KEMÉNY, *Kassa város régi számadáskönyvei*, s. 56, 103.

⁸² SLEZÁKOVÁ, *Obchodné aktivity košických mešťanov*, s. 184-185. Rovnako BENDA, *Kis közép-kori kalmárbolt-típológia*, s. 531.

Na rozdiel od súkennických a bohatých krámov nebol krakovský *Smatruz* členený do oddelených komôr, pretože v ňom sa tovar predával na dennej báze, bez potreby uskladňovania.⁸³ Podobné architektonické riešenie možno teda predpokladať tiež v Košiciach. Podľa košického registra z roku 1533 mesto vyberalo poplatky od „hokynárov“ každý týždeň, kým z „chudobných krámov“ dvakrát ročne. Z toho sa dá usúdiť, že do prvej kategórie patrili skutočne drobní predajcovia bez stáleho predajného miesta, možno aj mimokošickí návštevníci trhu, kým druhú kategóriu tvorili etablovanejší mestskí remeselníci, ktorí si každoročne prenajímali príslušné stánky. Následne chýbajú správy o tzv. chudobných krámkoch v Košiciach, čo možno dať do súvisu nielen s požiarom z roku 1556, ale najmä so zánikom pomenovania miestnych bohatých krámov, kvôli čomu sa azda upustilo tiež od názvu ich náprotivku. Napokon košický účtovný register z roku 1487 spomína osobitne taktiež pekárov, resp. predavačky pečiva (*pistrices*) i pulty ďalších drobných predajcov, azda remeselníkov (*thyschler*).⁸⁴ Zjavne išlo o najjednoduchšie trhové objekty. Možno podotknúť, že krakovské *Sukiennice* boli od neskorého stredoveku obkolesené práve lavicami pre predajcov rýb, pekárov a ďalších špecializovaných výrobcov.⁸⁵

Zrejme sú teda terminologické, funkčné i topografické podobnosti v prípade trhových stavieb stojacich na námestiach stredovekých Košíc a Krakova. Mimochodom, zopár paralel medzi oboma mestami nachádzame taktiež v štruktúre ich stredovekých úradov pre správu mestského majetku.⁸⁶ Stojí za to zdôrazniť, že takéto príbuznosti boli v podmienkach neskorostredovekého Uhorska výnimočné. Kým napríklad súkennické dielne či krámy nachádzame, pochopiteľne, aj v iných našich mestách,⁸⁷ tak krámy nazývané ako bohaté či chudobné sú dosiaľ preukázané iba v Košiciach. S malopoľskými a sliezskymi mestami čulo obchodovali ďalšie uhorské mestá, ležiace tiež neďaleko Košíc na súčasnom východnom Slovensku (Prešov, Bardejov, Levoča), no v ich prípade predsa nie je doložené, že by tamojšia terminológia pomenúvania objektov na trhovisku natoľko výrazne čerpala zo vzorov spoza hraníc. Aj z tohto hľadiska sa teda Košice preukazujú ako neskorostredoveké centrum obchodu Uhorska so severnými susedmi. Pochopiteľne, hospodárske možnosti košickej komunity i morfológia miestneho námestia neumožňovali takú architektonickú veľkoleposť a koncentráciu rôznorodých stavieb, aká je doložená na rozľahlom štvorcovom námestí niekdajšieho poľského hlavného mesta Krakov. Vzhľadom k existencii úzkeho „ostrova“ na námestí Košíc by sa aspoň dalo predpokladať, že spomínané

⁸³ BLAISE - DUDEK, The catalogue of architectural objects, s. 139-141. Z poľských prameňov je isté, že tieto stánky slúžili remeselníkom.

⁸⁴ KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 56. Nepochybne takýto preklad druhého uvedeného pojmu má prednosť pred klasickým významom „stolári“. Pozri BOKOVÁ, Hildegard – SPÁČILOVÁ, Libuše. Stručný raně novohornoněmecký glosář. Olomouc, 2003, s. 428. Žiaľ, v jednej zo svojich skorších prác som sa nevyhol ani pochabému priamemu prekladu. MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 274.

⁸⁵ BLAISE - DUDEK, The catalogue of architectural objects.

⁸⁶ MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 196, 203.

⁸⁷ Napr. DOMENOVÁ, K hospodáreniu mesta Prešov, s. 37-38; IVÁNYI, Béla. Eperjes szabad királyi város levéltára 1245 - 1526. Szeged, 1931, s. 123.

menej prestížne krámy a lavice stáli severne (v okolí stredovekej radnice) a južne od tých súkennických a bohatých. Zaiste išlo o husto zastavaný priestor, podobne, ako pri radnici v Budíne.⁸⁸

Ako sa vyššie zdôvodnilo, zmena pomenúvania košických krámov okolo polovice 16. storočia mala predovšetkým hospodárske a sprievodné sociálne príčiny, vyplývajúce z dobovej transformácie mesta. V 16. storočí sa o čosi oslabili tiež osobné putá Košičanov s poľskými krajinami, keďže sa znížil podiel odtiaľ pochádzajúcich novoprijatých mešťanov.⁸⁹ Tento posun ale nebol až taký radikálny, aby sám o sebe vysvetľoval odklon od predchádzajúcej terminológie týkajúcej sa trhoviska.

V obchodných mestách bývalo zvykom, že povedľa ústrednej kupeckej či súkennickej haly stála osobitná budova mestskej váhy.⁹⁰ Tak tomu bolo aj v Košiciach podľa správy *Relation*, spomínajúcej váhu pri *Kaufhaus-e*, no jej presnú polohu nepoznáme. Pracovníci na tunajšej váhe (*waginknecht*) sa zmieňujú už koncom 14. storočia.⁹¹ Zo záveru 15. storočia pochádza správa o registri príjmov a výdavkov košickej váhy, ktorý viedli na to určenie (mestskou radou každoročne volení) dvaja úradníci. Ojedinelý takýto prameň je známy až z roku 1562.⁹²

Košické písomnosti z raného novoveku už reflektujú funkčné i názvoslovné zmeny, k akým medzičasom došlo v súvislosti s košickým trhoviskom. Od polovice 16. storočia sa totiž z tunajších súhrnných registrov dozvedáme iba o celkových príjmoch novovzniknutého mestského úradu, evidujúceho poplatky za všetky krámy (*Krom amt*), a to bez konkretizácie ich účelu.⁹³ Dva zachované registre tohto úradu uvádzajú nasledujúce objekty (súhrnne okolo 80 krámov):

Kategória	Dobový názov	Počet	Poplatok za jeden objekt
Pekári	<i>becken</i>	15	1,25 zl.
Vnútorne krámy	<i>inwendige gewelber</i>	10	1 zl.
Vonkajšie krámy	<i>auswendigen kramen</i>	36	0,18 – 3 zl.
Krámy pri radnici	<i>kramen umb das ratthaus</i>	13	2 – 6 zl.
Pri Levočskom dome	<i>kramen umb das leyczer haus</i>	4	0,25 – 3 zl.
		78	

Tab. 1. Krámy na košickom trhovisku v roku 1587⁹⁴

⁸⁸ MAJOROSSY, From the judge's house, s. 181-182.

⁸⁹ HALAGA, Košice – Balt I., s. 265-267; GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 259-263.

⁹⁰ ISENMANN, Die deutsche Stadt, s. 111; BLAISE – DUDEK, The catalogue of architectural objects, s. 117n. Pozri tiež <<https://www.mittelalter-lexikon.de/wiki/Waage>> [cit. 2. 1. 2023].

⁹¹ HALAGA, Acta iudiciaria, č. 3009.

⁹² MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 191.

⁹³ AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 11, 23.

⁹⁴ AMK, Col. Schwartzbachiana, č. 3977.

Kategória	Dobový názov	Počet	Poplatok za jeden objekt
Pekári	<i>Sutheok patikak</i>	27	1,25 – 2 zl
Nové krámy	<i>Vy boltok</i>	23	3 – 20 zl.
Krámy pri radnici	<i>Rothaz alat valo boltok es patikak</i>	22	2 – 6 (ale 1x20) zl.
Pri Levočskom dome	<i>Lochey haz alat valo boltok es patikak</i>	12	1 – 6 (ale 1x23) zl.
Pri Hornej bráne	<i>Lakatgyartho</i>	-	-
		84	

Tab. 2. Krámy na košickom trhovisku v roku 1608⁹⁵

Z porovnania oboch registrov je zrejmé, že isté zmeny nastali už v priebehu príslušných dvoch decénií, o to viac ich preto treba predpokladať oproti stredovekým pomerom. Na prelome 16. a 17. storočia sa najvyššie poplatky týkali krámov stojacich „pri“ či „pod“ radnicou, čo je lokalizácia, nad ktorou sa treba pozastaviť. Pravdepodobne sa tým totiž nemyslelo jej stredoveké sídlo, ale budova aktuálnej novej radnice na dnešnej Hlavnej 59 (čo zároveň datuje jej vznik pred rok 1587). Vzhľadom k prestíži príslušných krámov sa tu najskôr mienili niekdajšie bohaté krámy, resp. *Kaufhaus* spomínaný správou *Relation* z roku 1604, a následne budova, ktorú zaznamenali mapy z 18. storočia. Pojem *Kaufhaus*, uplatnený cisárskou inšpekčnou správou zo začiatku 17. storočia, teda pravdepodobne označoval na košickom trhovisku prosto tú najtrvácnejšiu (murovanú) budovu, kde sa nachádzali najlukratívnejšie krámy. Daná indícia je cenná aj pre výskum iných blízkych miest, v ktorých príslušná správa takisto zmieňuje *Kaufhaus*-y. Vhodnou by preto bola obdobná konfrontácia s terminológiou používanou ich vlastnými mestskými kancelármi.

V skúmaných košických registroch je ďalej povšimnutiahodný nárast počtu i výšky prenájmu ďalších krámov „pod“ Levočským domom, kde sa vtedy zrejme dotvorili nové trhové objekty. Levočský dom bol hostincom, založeným nedávno predtým, v polovici 16. storočia, ktorý stál powyše novej radnice (dnešná Hlavná 65).⁹⁶ Podľa všetkého tak išlo o krámy nachádzajúce sa severovýchodne od niekdajšej stredovekej radnice, na miestach, kde v roku 1988 došlo k spomínaným stavebným prácam za nevyhodnoteného archeologického prieskumu. Ten identifikoval severne od dnešného Štátneho divadla základy akejsi stavby, ktorú autori správy charakterizovali ako kupeckú halu z 18. storočia.⁹⁷ Pozoruhodnou je následná „stredná“ kategória krámov s výrazným rozpätím poplatkov, ktoré boli v roku 1587 diferencované na „vnútorné“ a (prevažne výrazne lacnejšie)

⁹⁵ AMK, Col. Schwartzbachiana, č. 5246.

⁹⁶ Popularizačne <<https://www.kosiceonline.sk/prinasame-starsie-dejiny-tajomneho-levocskedomu-v-kosiciach>> [cit. 2. 1. 2023].

⁹⁷ ČAPLOVIČ – MAČALA, Predstihový výskum, s. 30. Inak staré zábery na park severne od niekdajšej radnice, resp. následného Štátneho divadla, prezentuje NĚMEC – DUCHOŇ – RYBÁROVÁ, Košice 1780 – 1918, s. 46-49.

„vonkajšie“. Označenie tých vnútorných pojmom *gewelber* poukazuje na existenciu murovaných zaklenutých miestností, takže do úvahy prichádza myšlienka, že v tomto prípade sa predsa mohlo jednať o prízemie niekdajšej radnice. Register z roku 1608 už takéto objekty (vnútorné ani vonkajšie) osobitne neuvádza, keď fakticky namiesto nich eviduje jedinú kategóriu „nových“ krámov, vo všeobecnosti drahších než kedysi. Nateraz možno len uvažovať o lokalizácii týchto („vonkajších“ i následných „nových“) krámov napríklad tiež južne od radnice, kde sa v stredoveku spomenuli súkennícke krámy. Vhodným je pripomenúť, že ani *Relation* z roku 1604 nezmienil obchodné využitie priestorov stredovekej radnice, ktorá sa už istý čas celá využívala ako sklad. Zaznamenal však okolo nej stojace obchodnícke aj remeselnícke krámy. Terminológia zo začiatku 17. storočia tiež letmo naznačuje rozdiel v stavebnej kvalite či účele takýchto predajných miest (*Kaufladen oder Cräme, boltok es patikak*). Napokon podľa oboch registrov mestského úradu pre správu krámov boli najlacnejšími stánky pekárov. Začiatkom 17. storočia pribudli na inom mieste, a to až na konci námestia pri Hornej bráne, nové krámy zámočníkov, resp. ostrohárov (takto podľa *Relation*),⁹⁸ ktoré v roku 1608 ešte neboli spoplatnené.

Ďalší výskum ranonovovekých písomností, najmä súdnych kníh a korešpondencie, by mohol spresniť alebo korigovať uvedené predpoklady o lokalizácii dobových kategórií obchodníckych i remeselníckych krámov.

Mäsiarske krámy

Podobne ako v iných stredovekých a ranonovovekých mestách tiež v Košiciach zastávali mäsiari pevnú pozíciu v rámci remeselnej produkcie.⁹⁹ Už v najstaršej zachovanej mestskej súdnej knihe z rokov 1393 až 1405 sa spomína Mäsiarska ulica (*Platea carnificum*), o ktorej z neskorších zdrojov vieme, že sa zhodovala so severnou polovicou dnešnej Mäsiarskej ulice (povyše dominikánskeho kláštora).¹⁰⁰ Daňové registre z obdobia okolo roku 1475 a z roku 1557 potvrdzujú koncentráciu mäsiarov na príslušnej ulici.¹⁰¹ Prvé štatúty košického mäsiarskeho cechu pochádzajú z roku 1452.¹⁰²

Mäsiarske krámy síce nestáli v strede košického námestia spoločne s ostatnými krámami a lavicami, ale nachádzali sa nablízku, takže dotvárali tunajší trhovný priestor. Podobné topografické sústredenie a zároveň vyčlenenie predaja mäsa možno postrehnúť tiež v centrách mnohých iných stredovekých miest.¹⁰³ V otázke lokalizácie niekdajších košických mäsiarskych krámov pritom panuje paradoxná situácia. Kým totiž pre identifikáciu vyššie spomínaných súkenníckych, bohatých a ďalších krámov či lavíc nateraz chýba možnosť skĺbenia archívneho

⁹⁸ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66; DUCHOŇ, *Relation*, analýza prameňa, s. 329.

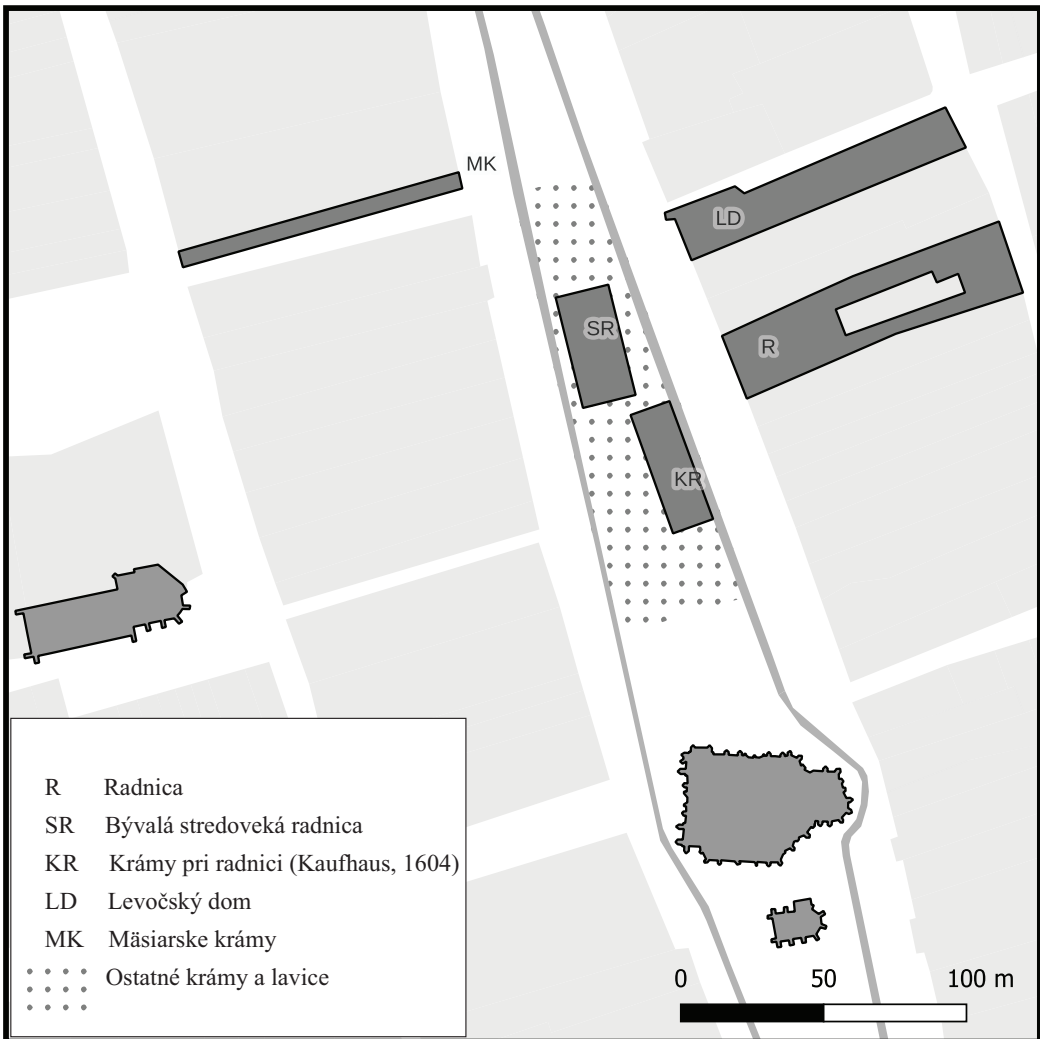
⁹⁹ BODNÁROVÁ, Miloslava. Remeselná výroba v Košiciach v 16. storočí. In *Historica Carpatica*, 1986, roč. 17, s. 99-120; GRANASZTÓL, A városi élet keretei, s. 170-172.

¹⁰⁰ HALAGA, *Acta iudiciaria*, č. 814, 2447, 2659.

¹⁰¹ AMK, *Supplementum H.*, sign. III/2, taxa 6, 29.

¹⁰² AMK, *Supplementum H.*, sign. III/2, pur 3.

¹⁰³ ISENMANN, *Die deutsche Stadt*, s. 467.

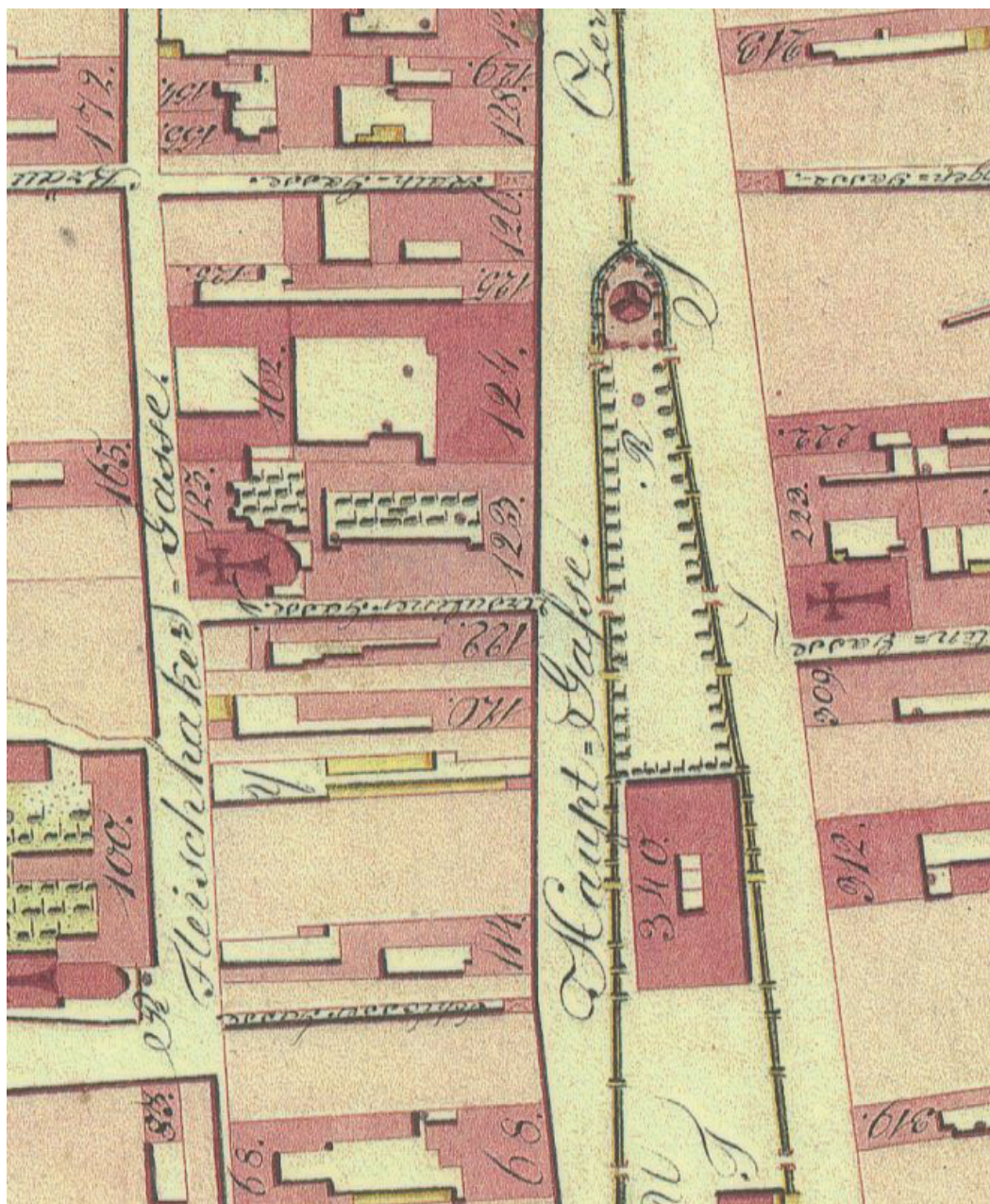

Obr. 4. Rekonštrukcia centra trhoviska na začiatku 17. storočia.
 Autori: Adam Górka (grafika), Drahošlav Magdoško (podklady).

a archeologického výskumu, tak v prípade mäsiarskych krámov máme výsledky oboch výskumov, ktoré ale dospeli k odlišným výsledkom.

Už staršej literatúre bol známy údaj z košických mestských písomností, podľa ktorého mesto v roku 1650 prepustilo kalvínom na výstavbu ich kostola jednu parcelu s meštianskym domom a tiež pozemok za mäsiarskymi krámami (*ex postica parte macellorum*).¹⁰⁴ V roku 1698 prevzali príslušný majetok uršulínky, ktorých kostol a kláštor tu stojí do súčasnosti. Okolnosti teda napovedajú o existencii mäsiarskych krámov na dnešnej Uršulínskej ulici, čiže na rozmedzí stredovekej I. a II. vnútromestskej štvrte. Z mladšej historiografie umiestnil mäsiarske krámy na rovnaké miesto napríklad Jozef Duchoň pri svojom rozbere správy *Relation*

¹⁰⁴ SZABÓ, Lajos. Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944. Kassa, 1944, s. 34-35; AMK, Col. Schwartzbachiana, Missiles, krabica 174 (r. 1699 – 1701, bez číslovania dokumentov).

Obr. 5. Detail z tzv. Chunertovho plánu mesta z roku 1807.

Zdroj: viď použitá literatúra a prameň.

z roku 1604.¹⁰⁵ Cisárski komisári vtedy počas obchôdzky mesta prešli z Mäsiarskej ulice na námestie práve popri *Fleischbenckh*.¹⁰⁶

¹⁰⁵ DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa, s. 292, 328-329.

¹⁰⁶ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66.

Plán Košíc z roku 1807 (Obr. 5, tzv. Chunertov plán),¹⁰⁷ ktorý je prvým, čo poskytuje detailnejšiu predstavu o intraviláne aj extraviláne mesta, ale zaznamenal mäsiarske krámy (*Fleischbänke*) priamo v domovej zástavbe na námestí, uprostred štvrtej parcely južne od Uršulínskej ulice (písmeno Y, dnešná Hlavná 58). Dalo by sa teda usúdiť, že k výstavbe týchto mladších krámov, resp. murovanej tržnice na mäso, došlo storočie predtým, v súvislosti s usadením uršulínok v Košiciach, ktorých kostol s kláštorom zabral podstatne väčší priestor (celú severnú stranu dnešnej Uršulínskej ulice) než predchádzajúci kalvínsky kostol, takže im museli ustúpiť aj niekdajšie mäsiarske krámy. No v roku 1988 bol na Hlavnej 58 vykonaný archeologický a stavebno-historický výskum, ktorý priniesol nové a pre túto našu problematiku pomerne prekvapujúce vyhodnotenie miestneho stavebného vývoja. V strede parcely, pod severným dvorovým krídlom meštianskeho domu, bol na úrovni súčasného suterénu odkrytý obdĺžnikový päťpriestorový objekt. Jeho miestnosti prvotne neboli navzájom prepojené, vstupy do nich viedli iba z dvora z južnej strany. Pritom najstaršie gotické polkruhové portály dosvedčujú, že predmetná stavba existovala už od neskorého stredoveku. Dispozícia takéhoto objektu je na prvý pohľad atypická pre stredovekú súkromnú (meštiansku) architektúru, skôr sa podobá stavbám určeným na verejné obchodné účely. Predmetný výskum preto vyhodnotil nález v tom zmysle, že košická tržnica na mäso plnila svoj účel uprostred parcely na súčasnej Hlavnej 58 prinajmenej od prelomu 14. a 15. storočia až do novoveku. Tržnica bola vlastne dvorovým krídlom inak súkromného domu stojaceho v línii námestia. Špecifickosť takéhoto vzťahu (súkromný dom vpredu – verejná tržnica vzadu) príslušný výskum plne neobjasnil, no vtedajší prieskum daňových registrov potvrdil, že na danom mieste sa od konca 15. storočia až do 19. storočia spomínajú súkromní poplatníci, čiže majitelia domu, a v roku 1725 výslovne aj mäsiarske krámy (*macellum*).¹⁰⁸

Následné práce o urbanizme stredovekých Košíc tak umiestňujú stredoveké i novoveké mäsiarske krámy práve na Hlavnú 58. Ako porovnateľný príklad bývajú uvádzané murované krámy z konca stredoveku v neďalekom Prešove.¹⁰⁹ Tie stáli po oboch stranách zaklenutého prejazdu, nad ktorým sa nachádzalo ešte jedno podlažie, slúžiace na súkromné bývanie.¹¹⁰ Pravda, na rozdiel od súčasnej zastavanej parcely Hlavnej 58 v Košiciach prejazd popri niekdajších mäsiarskych krámoch v Prešove dodnes plynule prechádza do zadnej uličky. Povšimnutiahodnejším ale je, že v kontexte tohto novšieho výkladu ustúpila do úzadia, a to bez náležitého vysvetlenia, zmienka ohľadom výstavby

¹⁰⁷ Dostupný online: <<https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/35415/?list=eyJxdWVyeSI6ICJLYXNzYSJ9>> [cit. 2. 1. 2023].

¹⁰⁸ FERUS, Viktor – URBANOVÁ, Norma – GAJDOŠ, Pavol. Záchranný pamiatkový výskum na Leninovej č. 58. Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1989; ČAPLOVIČ, Dušan – MAČALA, Pavol. Predstihový výskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach. In AVANS 1989. Nitra, 1991, s. 30-31.

¹⁰⁹ URBANOVÁ, Norma. Košice, Tržnica na mäso. In BURAN, Dušan (ed.). Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia. Bratislava, 2003, s. 614.

¹¹⁰ KAHANCOVÁ, Karin. Pamiatkový prieskum. Mestská pamiatková rezervácia Prešov, blok IV., SRR č. 64. Krajský pamiatkový úrad v Prešove, 1991.

kalvínskeho kostola v Košiciach, ktorá poukazuje na inú lokalizáciu niekdajších mäsiarskych krámov.

Netreba opomenúť ani ďalší názor v tejto problematike. Spoločensko-hospodárskym pomerom ranonovovekých Košíc sa podrobne venoval György Granasztói v dizertačnej práci z roku 1975, publikovanej však až nedávno, v roku 2012. Jeho kniha obsahuje orientačnú mapu centra Košíc v 16. storočí, podľa ktorej mali mäsiarske krámy lemovať dokonca až tri strany bloku domov medzi námestím, Žabou ulicou (dnešnou Poštovou) a Mäsiarskou ulicou. Na južnej strane, teda na dnešnej Uršulínskej ulici, mapa krámy nezobrazuje. Pri svojej rekonštrukcii György Granasztói vychádzal z troch zmienok zo 70. rokov 16. storočia v mestskej knihe dedičných vkladov (1553 – 1653), spomínajúcich domy pri mäsiarskych krámoch.¹¹¹ Ani po preskúmaní príslušných údajov mi ale nie je jasné, ako sa dospelo k uvedenej lokalizácii krámov. No jeden z domov, susediacich vtedy s mäsiarskymi krámami, zjavne stál na rohu severnej línie Uršulínskej ulice a námestia, ako to správne uviedol aj György Granasztói.

Výsledky aktuálneho archívneho výskumu obracajú našu pozornosť späť na začiatok pomyselného kruhu rôznych interpretácií. V súdnych knihách z konca stredoveku sa totiž podarilo nájsť dosiaľ neznáme údaje, ktoré predsa dokazujú existenciu mäsiarskych krámov na Uršulínskej ulici. Niekoľko zápisov spomína pri týchto krámoch domy mešťanov, charakterizované aj ako rohové (*Eckhaus*), z čoho je zrejmé, že rad mäsiarskych stánkov stál na jednej z ulíc ústiacich na námestí. Najvýpovednejšími sú tie správy, ktoré možno porovnať so zopár zachovanými daňovými registrami z poslednej štvrtiny 15. storočia, kedy sa v nich ešte uvádzali jednotlivé ulice a úseky námestia. Takto sa v roku 1477 zmieňuje dom zosnulého Jána Kremnitzera (*zunagst den fleischbenken am Ecke*),¹¹² čo bol podľa daňového registra (pravdepodobne) z roku 1476, kedy Ján ešte žil, prvý dom II. vnútromestskej štvrte na rohu námestia so severnou stranou dnešnej Uršulínskej ulice (o storočie neskôr identifikovaný tiež Györgyom Granasztóiom).¹¹³ Ide teda o polohu neskoršieho uršulínskeho kláštora, resp. o južnú časť dnešnej Hlavnej 66. Dom stojaci naproti, čiže na rohu námestia a južnej strany súčasnej Uršulínskej ulice (dnešná Hlavná 64), vlastnil zase do roku 1486 Baltazár Roth (*hawsz am Ecke nebenn den fleyschbencken negste dem Schwarcz Michel*).¹¹⁴ Podľa daňových registrov z rokov 1484 a 1487 bol tento dom posledným v I. vnútromestskej štvrti na námestí.¹¹⁵

Stotožnenie mäsiarskych krámov iba s Uršulínskou ulicou podporuje takisto *Relation* z roku 1604, ktorý ich zmieňuje dvakrát. Cisárski komisári prešli prvýkrát popri týchto krámoch z námestia na začiatok Mäsiarskej ulice (*die Heuser in der Fleischackergassen hindten von Fleischbencken*), ktorou pokračovali po jednej strane na jej severný koniec a po druhej strane sa vrátili späť. Následne sa popri

¹¹¹ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 180 a 363 (pozn. č. IV/141).

¹¹² AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 2, fol. 97v.

¹¹³ AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 6, s. 9. K datovaniu registra MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 256, pozn. č. 1030.

¹¹⁴ AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 4, fol. 136v.

¹¹⁵ AMK, Supplementum H., sign. III/2, taxa 8 (s. 9) a 10 (s. 27).

krámoch vrátili na námestie, kde smerovali ďalej k Hornej bráne.¹¹⁶ V danom prípade sa ich trasa zhodovala s tou, akú zvykli každoročne absolvovať mestskí výbercovia dane, ktorí pri svojej obchôdzke rešpektovali členenie vnútorného mesta na štyri štvrte. Hranicu medzi prvou a druhou štvrťou tvorila akurát dnešná Uršulínska ulica.¹¹⁷ O polohe stredovekých mäsiarskych krámov na Uršulínskej ulici nepriamo napovedá taktiež samotný urbanizmus Košíc. Počas stredoveku a raného novoveku totiž nie sú na príslušnej ulici doložené žiadne domy, kvôli čomu ani dlho nemala osobitný názov, čo všetko sa dá najlepšie vysvetliť práve prítomnosťou objektov, ktoré bránili vzniku takejto meštianskej zástavby. Ako už bolo uvedené, košická Mäsiarska ulica bola v stredoveku podstatne kratšou, než je tomu v súčasnosti, keďže pôvodne sa k nej rátal iba severný rad domov, začínajúci práve na jej strete s dnešnou Uršulínskou ulicou. Nepresahovala teda pomyselné hranice stredovekej II. mestskej štvrte. Na mieste súčasných párných domových parciel Mäsiarskej 8 až 20, severne od dominikánskeho kláštora, sa v stredoveku rozprestierala voľná plocha, ktorá bola zastavaná až po nútenom odchode dominikánov z Košíc v roku 1556.¹¹⁸ Stredoveká Mäsiarska ulica bola preto pri pohľade z námestia fakticky ulicou „za mäsiarskymi krámami“. S takouto polohou krámov súvisela markantná prítomnosť mäsiarov bývajúcich na príslušnej ulici. Naproti tomu južný úsek dnešnej Mäsiarskej ulice sa koncom stredoveku počítal k I. mestskej štvrti, konkrétne k ulici nazývanej Za kláštorom (*Hinter dem Closter*), ktorá sa tiahla popri dominikánskom konvente. Zvažovaná poloha mäsiarskych krámov už od stredoveku na parcele Hlavnej 58, ležiacej oproti kláštoru, by tak bola vcelku excentrická, keďže išlo o miesto mimo stredovekej Mäsiarskej ulice, začínajúcej o tri parcely severnejšie. Zároveň absentujú zmienky z konca stredoveku, ktoré by podporovali názor Györgya Granasztóia o krámoch mäsiarov obkolesujúcich takmer celý domový blok.

Podľa správy *Relation* z roku 1604 mesto vybralo prenájom z 32 mäsiarskych krámov (každý po 1 zl.), kým register mestských príjmov z roku 1612 zase spomína zisk 30 zl., čiže najskôr 30 krámov.¹¹⁹ Z výskumov niektorých nemeckých a poľských miest je inak známe, že takéto krámy neboli obzvlášť široké (do 3 m).¹²⁰ Podľa Jozefa Duchoňa lemovali košické mäsiarske krámy (iba) severnú stranu Uršulínskej ulice,¹²¹ ktorá má dĺžku okolo 100 m. Tam sú dosvedčené v čase výstavby kalvínskeho kostola. Pri počte okolo 30 krámov by im takýto priestor pravdepodobne postačoval. No keďže nevieme, nakoľko sa v minulosti počet krámov vyvíjal (napríklad v roku 1533 predstavoval mestský príjem z nich

¹¹⁶ SUCHÝ, Významné pramene, s. 66; DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa, s. 309.

¹¹⁷ MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 23, 185.

¹¹⁸ URBANOVÁ, Norma et al. Košice, HJ blok 20. Pamiatkový prieskum (Textová časť). Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1990; URBANOVÁ, Norma. Košice. Z novších poznatkov o stredovekom meste. In Pamiatky a múzeá, 1996, č. 3, s. 3; ĎURIŠOVÁ, Marcela – PRISTÁŠ, Martin. Vybrané archeologické výskumy v Košiciach, ich ciele, výsledky a využitie. In Monumentorum tutela 17. Bratislava, 2006, s. 160-161.

¹¹⁹ AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 23, fol. 7v.

¹²⁰ IGEL, Zwischen Bürgerhaus und Frauenhaus, s. 113; PUDŁO, Aleksandra – OSSOWSKI, Waldemar – TRAWICKA, Ewa (eds.). Jatki mięsne w Gdańsku od XIV do XX wieku. Gdańsk, 2018, s. 13n.

¹²¹ DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa, s. 328-329.

40 zl.),¹²² nedá sa nateraz vylúčiť ani to, že by v istom období stáli po oboch stranách ulice. Mladšia výstavba po zbúraní krámov mohla taktiež viesť k zúženiu ulice. Žiadna známa zmienka inak nekonkretizuje, či košické mäsiarske krámy boli drevenými alebo murovanými.

Usídlenie uršulínok v Košiciach na konci 17. storočia umožnila podpora mesta, ktorá sa prejavila tiež poskytnutím ďalších pozemkov ležiacich severne od dnešnej Uršulínskej ulice. V historiografii dosiaľ nebolo známe, že príslušná dokumentácia výslovne spomína sprievodné stavebné práce na nových mäsiarskych krámoch, stojacich na inom mieste (*pro restauratione novi macelli... in macelli alio locati reaedificationem...*).¹²³ Uplatnené latinské slová snáď nevylučujú, že sa tým mienila úprava istého už prv existujúceho objektu. Archeologický a stavebno-historický výskum na Hlavnej 58 totiž skutočne identifikoval výraznú predstavbu tamjšej päťpriestorovej budovy, datovanú orientačne do 17. storočia (zamurovanie časti portálov, pridanie klenby a okien).¹²⁴

Z pohľadu písomných zmienok je preto najprirodzenejším výklad, podľa ktorého mäsiarske krámy stáli v Košiciach od stredoveku do 17. storočia na dnešnej Uršulínskej ulici (o čom teraz už niet pochybností), až kým nemuseli byť zlikvidované kvôli výstavbe komplexu budov uršulínskeho konventu okolo roku 1700, po čom sa presunuli do upravených priestorov na dnešnej Hlavnej 58. Pravda, pôdorys päťpriestorového objektu na Hlavnej 58 je skutočne podobný iným účelovým tržniciam na mäso v stredovekých uhorských mestách, napríklad v Budíne.¹²⁵ Vysvetlením by mohla byť akási dualita, no tej protirečí fakt, že stredoveké i ranonovoveké písomné zmienky o košických mäsiarskych krámoch neposkytujú indície o existencii dvoch osobitných miest určených na predaj mäsa. Pritom pojmy *Fleischbänke*, *macellum* v jednotnom čísle i *macella* v množnom čísle sa zdajú byť používané v košických písomnostiach iba ako synonymá. Pre zodpovedanie účelu „záhadnej“ stavby v strede parcely na košickej Hlavnej 58 je preto pre budúcnosť žiaducim ďalší, prinajmenej architektonický komparatívny výskum. Ten by mohol nielen porovnať tržnice či krámy na mäso v stredovekých (uhorských) mestách, ale mal by posúdiť možnosť pôvodne (iba) doplnkového významu takejto stredovekej stavby pre košických mäsiarov, alebo predsa jej súkromné využitie vlastníkom príahlého domu.

Košický bitúnok stál, pochopiteľne, za hradbami mesta pri niektorom vodnom toku. Jeho výstavba sa spomína k roku 1554 (*baws der Schlachtbanck*),¹²⁶ no netreba vylučovať, že by v skutočnosti išlo o rekonštrukciu staršieho zariadenia. K prestavbe bitúnku, pritom finančne náročnej, došlo už onedlho nato okolo

¹²² KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 103.

¹²³ AMK, Col. Schwartzenbachiana, Missiles, krabica 174 (r. 1699 – 1701, bez číslovania).

¹²⁴ FERUS – URBANOVÁ – GAJDOŠ, Záchranný pamiatkový výskum na Leninovej č. 58, s. 60. Výslednú novovekú budovu pre výsek mäsa i jej pôdorys na Hlavnej 58 zrejme zachytáva ná-kres z roku 1756, dostupný na stránke Hungaricana: <<https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTervtar/49/?list=eyJxdWVyeSI6ICJLYXNzYSJ9>> [cit. 2. 1. 2023].

¹²⁵ BENDA, Marhakereskedelem és mészárszékek, s. 20.

¹²⁶ GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 181 a 363, pozn. č. IV/134; AMK, Supplementum H., sign. III/2, pur 5, fol. 152r.

roku 1604.¹²⁷ Bitúnok sa nachádzal na dolnom predmestí (kvôli vode smerujúcej od mesta), azda zhruba na mieste, kde je doložený na novovekých mapách. Do súčasnosti tu pretrval názov ulice Pri bitúnku. Krátka existencia cisárskej citadely (cca 1665 – cca 1715),¹²⁸ kvôli ktorej bolo úplne zbúrané dolné predmestie, ale mohla pozmeniť pôvodnú topografiu tohto miesta.

Mestské príjmy

Vzhľadom k sporadickému zachovaniu prameňov evidujúcich príjmy a výdavky Košíc do 17. storočia je ich spracovanie problematické, pričom musí byť sprevádzané značnou dávkou opatrnosti. Zvyčajne totiž ťažko usúdiť, do akej miery výkyvy medzi uvádzanými sumami odzrkadľovali jednorazový jav alebo dlhodobý trend. V registroch zo 16. storočia pritom ostali niektoré položky nevyplnené, čo bráni ich porovnaniu so zopár úplnými registrami. K tomu sa pridávajú zmeny finančných pomerov medzi 15. až 17. storočím. Vývoj hospodárenia mesta Košice na prelome stredoveku a novoveku tak možno hodnoverne opísať len v istých základných rámcoch.¹²⁹ Preto nie je cieľom aktuálnej štúdie podať akýsi komplexný obraz o role trhových krámov v ekonomike mesta, k čomu by bolo potrebné tiež dôkladné zakomponovanie dobového hospodársko-sociálneho kontextu, ale zámerom je poskytnúť aspoň krátky doplnkový náhľad na príslušnú problematiku. Fakticky najdôležitejší údaj, ktorému sa tu venuje pozornosť, predstavuje podiel príjmov plynúcich z vyššie skúmaných krámov na rozpočte mesta (pozri Tab. 4-9, Mestské príjmy z krámov na trhovisku).

Celkovo je zrejmé, že v skúmanom období tvorili zisky z trhových krámov síce stabilný, ale nie zásadný podiel na mestských ročných príjmoch. Pravda, k takejto kategórii príjmov by sa dali prirátavať tiež trhové poplatky, príp. aj výnos mestskej váhy, ktoré všetky sa ale takisto pohybovali na úrovni pár desiatok zlatých ročne. Ako koncom stredoveku, tak aj začiatkom novoveku dominovali v košických mestských príjmoch zisky z vína, piva a prenájmu kráľovskej tridsiatkovej (colnej) stanice.

Pre rok 1487 je povšimnutiahodným, že poplatky za prenájom (akiste početných) malých stánkov a lavíc, slúžiacich bežným remeselníkom i drobným predajcom, značne prevyšovali tie príjmy, ktoré plynuli z prestížnych súkenníckych a bohatých krámov, držaných úzkym okruhom bohatých mešťanov. Fakticky na minimálnej úrovni zaznamenané zisky mesta zo súkenníckych komôr i postrihovačskej dielne môžu naznačovať klesajúci význam príslušných objektov, ale ako už bolo spomenuté, ťažko vyriečiť zásadné závery iba na základe tohto ojedinelého údaju. Podľa registra z roku 1533 klesli príjmy už takisto z kategórie malých krámov a lavíc, pričom drahšie krámy sa v ňom ani neuvádzajú. V roku 1587 sa ale výška príjmov za všetky krámy držala ešte zhruba na podobnej úrovni ako storočie predtým. Na začiatku 17. storočia je doložený výrazný nárast poplatkov za prenájom krámov, a to dvoj- až trojnásobný. Pritom počet krámov

¹²⁷ DUCHOŇ, Relation, analýza prameňa, s. 327.

¹²⁸ OROSOVÁ – ŽAŽOVÁ, Košická citadela.

¹²⁹ Pozri GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 132-137; MAGDOŠKO, Samospráva mesta Košice, s. 168-201, 273-277.

spoplatňovaných medzi rokmi 1587 a 1608 sa zásadnejšie nezmenil (porovnaj Tabuľku 1 a 2). V tom období sa však zároveň navýšili celkové mestské výdavky, a tým aj príjmy, takže percentuálny podiel trhových krámov na rozpočte mesta predsa klesol z vyše 4 % v roku 1487 na vyše 2 % v roku 1612. Ešte markantnejší pokles podielu na mestských príjmoch medzi koncom 15. storočia a začiatkom 17. storočia zaznamenal predaj mäsa:

Rok	Dobový názov	Príjem	Podiel na celkovom príjme mesta
1487	<i>Fleyschbengke</i>	209 zl.	6,50 %
1533	<i>Von frenden fleisz</i>	7,02 zl.	1,58 %
	<i>Von den fleszbenken</i>	40 zl.	
1604	<i>Fleischbenckh</i>	32 zl.	?
1612	<i>fleischbanck Zinsz</i>	30 zl.	0,30 %

Tab. 3. Mestské príjmy z predaja mäsa a mäsiarskych krámov¹³⁰

Mesto koncom stredoveku jednak prenajímalo jednotlivé mäsiarske krámy, jednak spoplatňovalo predaj ďalšieho mäsa mimo nich. Na takýto prístup mestskej rady poukazuje vysoký príjem z roku 1487 a potom najmä výslovný záznam o „cudzom“ mäse z roku 1533, čiže o tom mimokošickom, evidovanom popri riadnych mäsiarskych krámoch. Tie totiž slúžili mäsiarom príslušného košického cechu, ktorým mesto krámy prenajímalo. V roku 1533 boli dané krámy spoplatnené v dvoch termínoch, kým za mimokošické mäso sa vybrali drobné poplatky každý týždeň, čo poukazuje na jeho predaj počas trhových dní. V ranom novoveku mesto vyberalo už iba (stabilne vysoký) prenájom od jednotlivých mäsiarskych krámov, čo zároveň viedlo k zníženiu podielu príjmov z predaja mäsa na celkových mestských príjmoch. Ďalší výskum by mal preto ozrejmiť, či takýto jav vyplynul z monopolizácie predaja mäsa mestom, resp. mäsiarskym cechom na území Košíc v ranom novoveku, alebo preň existuje iné vysvetlenie.¹³¹

Záver

Známe doklady o stredovekých a ranonovovekých trhových krámoch na košickom námestí sú fakticky čriepkami, ktorých zmysluplné poskladanie by nebolo možné bez komparácie s inými stredo európskymi mestami. Až vďaka zohľadneniu takéhoto širokého kontextu sa nám pred očami vynára dynamický obraz trhoviska v centre Košíc, ktoré bolo koncom stredoveku zastavané niekoľkými radmi spoločne zastrešených obchodíkov a stánkov, zväčša drevených. Tie boli obkolesené ďalšími početnými, už jednoduchšími pultmi či lavicami. Centru trhového priestoru dominovala radnica. Košice predstavovali špičku medzi ob-

¹³⁰ Rok 1487: KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 57. Rok 1533: KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 102-103. Rok 1604: SUCHÝ, Významné pramene, s. 66. Rok 1612: AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 23.

¹³¹ V roku 1560 ešte mohli v Košiciach predávať mäso aj osoby mimo miestneho mäsiarskeho cechu. GRANASZTÓI, A városi élet keretei, s. 171.

chodnými mestami neskorostredovekého Uhorského kráľovstva, takže je pochopiteľné, že osobné zahraničné kontakty miestnej hospodárskej a politickej elity viedli aj k prevzatiu viacerých zvyklostí v usporiadaní trhového priestoru, aké podnikaví košickí mešťania poznali za uhorskými hranicami. A keďže najintenzívnejšie styky spájali Košice s poľskými krajinami, najmä s mestom Krakov, nie je prekvapujúcim, že pre stredoveké košické pomery nachádzame isté konkrétne paralely práve odtiaľ. Výnimočným je to, že Košice vtedy nasledovali príslušné vzory severných susedov v najväčšej miere v porovnaní s ostatnými uhorskými mestami.

V ranom novoveku, keď rýchlo poklesol význam Košíc z hľadiska medzinárodného obchodu, dochádza k funkčným i terminologickým zmenám v súvislosti s trhovými objektmi na tunajšom námestí, čo reflektovalo prebiehajúcu transformáciu hospodárskeho života v meste. Kým do polovice 16. storočia sa tunajšie krámy diferencovali do viacerých kategórií podľa prevažujúceho predávaného tovaru, následne zaniklo ich pestré názvoslovie, ktoré bolo nahradené vcelku uniformným pomenúvaním všetkých objektov. V dôsledku toho sa načas vytráca aj možnosť detailnejšieho sledovania ďalších podobností s uhorskými i zahraničnými mestami na základe písomných prameňov. Pravda, radikálne fyzické prestavby mohli byť podnietené tiež požiarom Košíc, čo treba predpokladať najmä u toho najväčšieho z roku 1556. Uvedené zmeny možno vcelku presvedčivo vysvetliť z hľadiska hospodárskeho a sociálneho vývoja samotných Košíc. Širší komparatívny výskum ranonovovekých urbánnych pomerov Uhorska by však asi prispel ešte komplexnejším pohľadom na túto tému. Pritom trhovisko ani nemohlo byť nemenným priestorom. Je prirodzené, že v priebehu storočí dochádzalo k jeho prispôsobovaniu aktuálnym požiadavkám košickej komunity. Preto zmienky z raného novoveku len čiastočne napomáhajú pochopeniu miestnych stredovekých reálií a ešte mladšie mapy z 18. storočia zase zaznamenali v strede námestia iba niektoré stavby pochádzajúce z predchádzajúcich storočí. V prípade topografie Košíc tak platí, že centrálné umiestnené trhovisko bolo živým priestorom a pulzujúcim srdcom mesta. Je na ďalších generáciách Košičanov, aká bude rola tohto námestia v budúcnosti.

	Kategórie	Dobový názov	Príjem
Rok 1487	Predajcovia drobného tovaru a rýb	<i>Hockynne fyschgeldt</i>	38,71 zl.
	Chudobné krámiky	<i>Armenkrenleyn</i>	25,63 zl.
	Pekári	<i>Pistrices</i>	32,12 zl.
	Pultový predaj	<i>Thyschler</i>	11,26 zl.
	Súkennícke krámy	<i>Kauffkammern</i>	1 zl.
	Postrihovačská dielňa	<i>Schergadem</i>	3 zl.
	Bohaté krámy	<i>Reichkrome</i>	18 zl.
	Súhrn príjmov za krámy		129,72 zl.
	Celkový príjem mesta		3198,83 zl.
	Podiel krámov na príjme mesta		4,06 %

Rok 1533	Kategórie	Dobový názov	Príjem
	Predajcovia drobného tovaru a rýb	<i>Hoken und fiszgeldt</i>	14,9 zl.
	Chudobné krámiky	<i>Armenkremlen</i>	7,7 zl.
Rok 1587	Kategórie	Dobový názov	Príjem
	Pekári	<i>becken</i>	18,75 zl.
	Vnútorne krámy	<i>inwendige gewelber</i>	10 zl.
	Vonkajšie krámy	<i>auswendigen kramen</i>	26,18 zl.
	Krámy pri radnici	<i>kramen umb das ratthaus</i>	40 zl.
	Pri Levočskom dome	<i>kramen umb das leyczer haus</i>	5,25 zl.
Súhrn príjmov za krámy			100,18
Rok 1604	Kategórie	Dobový názov	Príjem
	Súhrn príjmov za krámy	<i>Kaufladen oder Kräme</i>	217,70 zl.
Rok 1608	Kategórie	Dobový názov	Príjem
	Pekári	<i>Sutheok patikak</i>	42,75 zl.
	Nové krámy	<i>Vy boltok</i>	157 zl.
	Krámy pri radnici	<i>Rothaz alat valo boltok es patikak</i>	100 zl.
	Pri Levočskom dome	<i>Lochey haz alat valo boltok es patikak</i>	47,5 zl.
	Pri Hornej bráne	<i>Lakatgyartho</i>	-
Súhrn príjmov za krámy			347,25 zl.
Rok 1608	Kategórie	Dobový názov	Príjem
	Úrad pre správu krámov	<i>Krom Ambt</i>	225 zl.
	Celkový príjem mesta		9 924,22 zl.
Podiel krámov na príjme mesta			2,27 %

Tab. 4-9. Mestské príjmy z krámov na trhovisku¹³²

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívy:

Archív mesta Košice, fond Slobodné kráľovské (municipiálne) mesto Košice 1239 – 1922.

Edície prameňov:

HALAGA, R. Ondrej. Acta iudiciaria civitatis Cassoviensis 1393 – 1405. Das älteste Kaschauer Stadtbuch. München, 1994, 468 s.

IVÁNYI, Béla. Eperjes szabad királyi város levéltára 1245 – 1526. Szeged, 1931, 480 s.

¹³² Rok 1487: KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 56-57. Rok 1533: KEMÉNY, Kassa város régi számadáskönyvei, s. 101-103. Rok 1587: AMK, Col. Schwartzbachiana, č. 3977. Rok 1604: SUCHÝ, Významné pramene, s. 67. Rok 1608: AMK, Col. Schwartzbachiana, č. 5246. Rok 1612: AMK, Supplementum H., sign. III/2, dis 23.

- KEMÉNY, Lajos. A kassai kereskedők első czéhszabályzata 1475-ből. In Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1897, roč. 4, s. 190-192.
- KEMÉNY, Lajos. A kassai kereskedők 1446. évi czéhszabályai. In Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1898, č. 5, s. 31-34.
- KEMÉNY, Lajos. A kassai posztókereskedők 1461. évbéli szabályzata. In Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1903, roč. 10, s. 428.
- KEMÉNY, Lajos. Kassa város régi számadáskönyvei 1431 – 1533. Kassa, 1892.

Použitie a zobrazené mapy i plány:

- Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, No. G I h 300 (Topographischer Plan der Königlichen Frey- und Hauptstadt in Ober-Ungarn und ehemaligen Grenzfestung Kaschau samt ihren Vorstädten, 1807). Dostupné na internete: <<https://maps.hungaricana.hu/en/HTTIterkeptar/35415/?list=eyJxdWVyeSI6ICJLYXNzYSJ9>> [cit. 2. 1. 2023].
- Magyar Nemzeti Levéltár, S11 Kamarai térképek (1747 – 1882), No. 490:1 (Delineatio lib. reaeq. civit. Cassoviensis cujus mensura in locu. scalae in tabellis adjungitur, 1780). Dostupné na internete: <<https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/1958/?list=eyJxdWVyeSI6ICJLYXNzYSJ9>> [cit. 2. 1. 2023].
- Österreichisches Staatsarchiv Wien, Kriegsarchiv, Kartensammlung, Inland C V Kaschau, Nr. 7 (Plan der Königlichen Haupt Stadt und Vestung Caschau, in Ober Hungarn situiret, so anno 1749 aufgenommen worden)

Monografie a zborníky ako celok:

- BLAISE, Jean-Yves – DUDEK, Iwona. The catalogue of architectural objects. Architectural transformations on the Market Square in Krakow. A systematic visual catalogue, AFM Publishing House / Oficyna Wydawnicza AFM, 2016.
- DANGL, Vojtech – SEGEŠ, Vladimír. Vojenské dejiny Slovenska, zv. 3. (1711 – 1914). Bratislava, 1996.
- ELIÁŠ, Štefan et al. Dejiny Košíc v dátach. 1 diel. Pravek a stredovek. Košice, 2007.
- FERUS, Viktor – URBANOVÁ, Norma – GAJDOŠ, Pavol. Záchranný pamiatkový výskum na Leninovej č. 58. Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1989.
- GRANASZTÓI, György. A városi élet keretei a feudális kori Magyarországon. Kassa tár-sadalma a 16. század derekán. Budapest, 2012.
- GUTEK, František – JIROUŠEK, Alexander. Radnica v Bardejove. Košice, 2011.
- HALAGA, R. Ondrej. Košice – Balt I. Výroba a obchod v styku východoslovenských miest s Pruskom (1275 – 1526). Košice, 1975.
- HALAGA, R. Ondrej. Právny, územný a populačný vývoj mesta Košíc. Košice, 1967.
- IGEL, Karsten. Zwischen Bürgerhaus und Frauenhaus. Stadtgestalt, Grundbesitz und Sozialstruktur im spätmittelalterlichen Greifswald. In Köln – Weimar – Wien, 2010.
- ISENMANN, Eberhard. Die deutsche Stadt im Mittelalter 1150 – 1550. Köln – Weimar – Wien, 2014.
- JUCKES, Tim. The Parish and Pilgrimage Church of St Elizabeth in Košice. Town, Court, and Architecture in Late Medieval Hungary. Turnhout, 2011.
- KAHANCOVÁ, Karin. Pamiatkový prieskum. Mestská pamiatková rezervácia Prešov, blok IV., SRR č. 64. Krajský pamiatkový úrad v Prešove, 1991.
- MAGDOŠKO, Drahošlav. Samospráva mesta Košice v stredoveku. Košice, 2017, 304 s.
- NĚMEC, Zdeněk – DUCHOŇ, Jozef – RYBÁROVÁ, Kristína. Košice 1780 – 1918. Sečovce, 1994.
- OROSOVÁ, Martina – ŽAŽOVÁ, Henrieta. Košická citadela. Bratislava, 2011.
- PUDŁO, Aleksandra – OSSOWSKI, Waldemar – TRAWICKA, Ewa (eds.). Jatki mięsne w Gdańsku od XIV do XX wieku. Gdańsk, 2018.

- ROČKÁROVÁ, Zita (ed.). Národné kultúrne pamiatky na Slovensku. Diel 3. Levoča. Bratislava, 2016.
- RUSNÁK, Rastislav. Košice v stredoveku. Na podklade archeologických výskumov. Dizertačná práca. Nitra, 2009.
- SZABÓ, Lajos. Kassai kálvinista krónika 1644 – 1944. Kassa, 1944.
- ŠEDIVÁ, Zdenka – ŠEDIVÝ, Juraj. Historicko-pamiatková topografia Bratislavy I. Od 13. do 1. polovice 16. storočia. Bratislava, 2018.
- URBANOVÁ, Norma et al. Košice, HJ blok 20. Pamiatkový prieskum (Textová časť). Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1990.
- VLACHOVIČ, Jozef (ed.). Uhorský Simplicissimus. Bratislava, 1975.
- WEISZ, Boglárka. Markets and Staples in the Medieval Hungarian Kingdom. Budapest, 2020.

Štúdie, články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BENDA, Judit. Kis középkori kalmárbolt-tipológia. In KÁDAS, István – WEISZ, Boglárka (eds.). Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Budapest, 2017, s. 511-549.
- BENDA, Judit. Marhakereskedelem és mészárszékek a késő-középkori Budán, Pesten, Óbudán. In Tanulmányok Budapest múltjából, 2016, č. 41, s. 7-40.
- BENDA, Judit. Posztókereskedelem és posztósboltok a későközépkori Budán. In SZULOVSKY, János (ed.). A textilművesség évezredei a Karpát-medencében. Budapest, 2014, s. 27-42.
- BODNÁROVÁ, Miloslava. Remeselná výroba v Košiciach v 16. storočí. In *Historica Carpathica*, 1986, roč. 17, s. 99-120.
- CZERNER, Rafał – LASOTA, Czesław. Średnowieczne murowane objekty handlowe na rynku wrocławskim. In PIEKALSKI, Jerzy – WACHOWSKI, Krzysztof (eds.). Średnowieczny Śląsk i Czechy : centrum średnowiecznego miasta, Wrocław a Europa środkowa. Wrocław, 2000, s. 331-347.
- ČAPLOVIČ, Dušan – MAČALA, Pavol. Predstihový výskum v Mestskej pamiatkovej rezervácii v Košiciach. In AVANS 1989. Nitra, 1991, s. 30-31.
- DOMENOVÁ, Marcela. K hospodáreniu mesta Prešov na základe daňovej-účtovnej knihy z rokov 1528 – 1537. In *Annales Presovienses*, 2011, roč. 11, č. 1, s. 25-59.
- DRYJA, Sławomir – GŁOWA, Wojciech – NIEWALDA, Waldemar – SŁAWIŃSKI, Stanisław. Sukiennice krakowskie – fazy budowy. In *Krzysztofory. Zeszyty naukowe Muzeum historycznego miasta Krakowa*, roč. 28, č. 1, s. 173-198.
- DUCHOŇ, Jozef. Relation, analýza prameňa. In *Východoslovenský pravek*, 2013, č. 10, s. 291-331.
- ĎURIŠOVÁ, Marcela – PRISTÁŠ, Martin. Vybrané archeologické výskumy v Košiciach, ich ciele, výsledky a využitie. In *Monumentorum tutela* 17. Bratislava, 2006, s. 157-164.
- FEDORČÁKOVÁ, Mária. Správa mestských zariadení a mestskí zamestnanci v Bardejove do roku 1526. In *Mesto a dejiny*, 2016, roč. 5, č. 1, s. 6-27.
- FÜGEDI, Erik. Kaschau, eine osteuropäische Handelsstadt am Ende des 15. Jahrhunderts. In *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* II. Budapest, 1956, s. 183-213.
- HABERLANDOVÁ, Helena. Leninova ul. č. 59. In Košice, blok 31. Pamiatkový prieskum. Textová časť. Krajský pamiatkový úrad v Košiciach, 1987, s. 247-262.
- HENNING, Joachim – RUSNÁK, Rastislav. Nové dendrodáta z Košíc. In *Ve službách archeologie*, 2008, č. 1, s. 151-156.

- KEREKES, György. A kassai kereskedő-czéh (Bruderschaft) könyve. In *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, 1903, č. 10, s. 342-352.
- MAJOROSSY, Judit. From the judge's house to the town's house. In PILS, Susanne Claudine – SCHEUTZ, Martin – SONNLECHNER, Christoph – SPEVAK, Stefan (eds.). *Rathäuser als multifunktionale Räume der Repräsentation, der Parteiuengen und des Geheimnisses*. Innsbruck – Wien – Bozen, 2012, s. 155-208.
- OSTROLUCKÁ, Milena. Správa mestského hospodárstva v Košiciach v 16. a 17. storočí. In *Mesto a dejiny*, 2013, roč. 2, č. 1, s. 53-58.
- PAPÁČ, Richard. Požiare a podpaľačstvo v Košiciach v 16. storočí. In *Mesto a dejiny*, 2013, roč. 2, č. 2, s. 64-74.
- SLEZÁKOVÁ, Miroslava. Obchodné aktivity košických mešťanov ako špecifický prejav komunikácie s okolitým svetom. In LUKAČKA, Ján – ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Bratislava, 2010, s. 177-185.
- STARZYŃSKI, Marcin. Main Market Square as a Stage in the Town Theatre. An Example of Medieval Kraków. In *Mesto a dejiny*, 2012, roč. 1, č. 1-2, s. 48-56.
- SUCHÝ, Michal. Stredoveké právo núteného skladu. In *Historický časopis*, 1962, roč. 10, č. 2, s. 198-215.
- SUCHÝ, Michal. Významné pramene k problematike stavebného vývinu východoslovenských miest zo začiatku 17. storočia. In *Nové obzory*, 1974, roč. 16, s. 39-84.
- ŠEDIVÝ, Juraj. Mittelalterliche Rathäuser im mittleren Donaugebiet. Von Räumen der örtlichen Eliten zu Symbolen der städtischen Massen. In CZAJA, Roman – NOGA, Zdzisław – OPLL, Ferdinand – SCHEUTZ, Martin (eds.). *Political Functions of Urban Spaces and Town Types through the Ages. Making Use of the Historic Towns Atlases in Europe*. Cracow – Toruń – Vienna, 2019, s. 161-198.
- TANDLICH, Tomáš. Cechová kniha obchodného cechu v Košiciach z rokov 1446 – 1553. In *Slovenská archivistika*, 1998, roč. 33, č. 2, s. 69-81.
- URBANOVÁ, Norma. Košice, Tržnica na mäso. In BURAN, Dušan (ed.). *Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia*. Bratislava, 2003, s. 614.
- URBANOVÁ, Norma. Košice. Z novších poznatkov o stredovekom meste. In *Pamiatky a múzeá*, 1996, č. 3, s. 2-5.
- WEISZ, Boglárka. Právne pozadie obchodného života Košíc. In HAJDUOVÁ, Mária – BARTOŠ, Martin (eds.). *Košice v súradniciach európskych dejín*. Košice, 2014, s. 110-126.

Internetové zdroje:

- <https://maps.hungaricana.hu> [cit. 2. 1. 2023].
- <https://www.kosiceonline.sk/prinasame-starsie-dejiny-tajomneho-levocskeho-domu-v-kosiciach> [cit. 2. 1. 2023].
- <https://www.mittelalter-lexikon.de/wiki/Hauptseite> [cit. 2. 1. 2023].
- <https://www.dwds.de/wb/dwb/schergaden> [cit. 2. 1. 2023].

Počet slov: 13 054

Počet znakov (vrátane medzier): 93 154